

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

GLOBALIZACIJA
SPREMEMBE, KI JIH PRINAŠA, IN OBETI

Ljubljana, junij 2002

LEON SAKSIDA

IZJAVA

Študent Leon Saksida izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Zarjana Fabjančiča in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 4. 6. 2002

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. KAJ JE GLOBALIZACIJA?	3
2.1 Globalizacija kot ekonomski pojem	3
2.2 Informacijska revolucija	3
2.3 Liberalizacija	4
3. VZPOREDNICE MED KOLONIALIZMOM IN GLOBALIZACIJO	5
4. NOVA EKONOMIJA IN GLOBALIZACIJA	8
4.1 Krogotok nove ekonomije	10
4.2 Slabosti nove ekonomije	12
5. GLOBALIZACIJA IZ RAZLIČNIH ZORNIH KOTOV	13
5.1 Iz vidika ljudi nerazvitega sveta	13
5.2 Iz vidika prebivalcev razvitega sveta	17
5.2.1 Zahodni potrošniki	18
5.2.2 Zahodnjaki kot delojemalci	19
5.3 Globalno gospodarstvo iz vidika podjetij	22
5.3.1 Tradicionalna podjetja	22
5.3.2 Multinacionalna podjetja	23
5.3.3 Kratkoročni proti srednjeročnim ciljem podjetij	25
5.4 Iz vidika zahodnih vlad	27
5.5 Globalni spor	29
5.5.1 Pot v konfliktnost	29
5.5.2 Nasprotniki nasprotnikov	32
6. KAKO NAPREJ	34
6.1 Davčna politika	34
6.2 Tobinov davek	40
7. SKLEP	42
LITERATURA	45
VIRI	46

1. UVOD

V poznih osemdesetih letih se je v javnosti pojavil izraz globalizacija. Ljudje najprej nismo vedeli zakaj natančno gre. Izraz je izgledal nedvoumen in je prav zato povzročil nemalo zmede. Pričakovali smo, da enolično opisuje nekaj enostavnega, vendar tega nismo uspeli doumeti.

Kmalu so se pričele širiti govorice o globalni priložnosti, ki naj bi združila svet in vsem prebivalcem prinesla koristi. Priseganje na priložnosti, ki jih je ponujal globalni svet, je s početka onemogočilo razvoj kritike globalizacije. Zgolj enostranski pogledi zameglijo realnost in ljudje v globalizaciji vidimo le neomejene priložnosti gospodarskega sodelovanja, kulturne izmenjave in potovanj. Morda je to bil prvi pogled na globalizacijo, ki smo si ga ustvarili. Pomanjkanje informacij o svetovnih odnosih (morda zaradi vojne v bivši Jugoslaviji) ni dopustilo razvoja kritike.

Potem ko je bil ustvarjen mit o globalnem svetu, so v javnost pričele prihajati opozorila, da globalni svet ni tako idiličen, kot izgleda. Informacije o izkoriščanju otrok v produkciji izdelkov za zahodni trg, o uničevanju narave, vojnah za strateške interese v tretjem svetu, vsiljevanju zahodne logike potrošnje ljudem nerazvitega sveta in podobno končno pridejo na dan. Ljudem se ponudi priložnost, da si s pomočjo vseh zbranih vtisov in znanja ustvarjamo svoje mnenje. Pestrost do danes ustvarjenih pogledov pokaže, da globalizacija opisuje bolj kompleksen pojem, kot je s prva izgledalo. S pomočjo zgodovinskih vzporednic si jo morda lažje predstavljamo. V preteklosti so se podobni procesi že odvijali (Foreman – Peck, 1998, str. xiii-xiv). Posebej zanimivo je proučiti odnos med globalizacijo in kolonializmom. To je eden izmed namenov diplomskega dela.

Istočasno se poveča uporaba sicer že dolgo poznanega imena za podjetja s sedeži v več državah. Njihovo število se močno poveča in postanejo sinonim za visoko dobičkonosnost. V svetovnem gospodarstvu si ustvarijo odličen položaj za izkoriščanje vseh možnih meddružbenih razlik. Multinacionalna podjetja, kot najmočnejši akterji globalnega gospodarstva, prejemajo vse več kritik, na drugi strani pa omogočajo obstoj na dobičkih temelječega zahodnega sistema.

Toda poleg multinacionalnih podjetij, globalni svet vsebuje še druge akterje. Zahodni potrošniki, vlade zahodnega sveta, nasprotniki globalizacije, ljudje tretjega sveta in vlade tretjega sveta so prav tako udeleženi v globalnem svetu. Vsakdo izmed njih globalizacijo doživlja po svoje.

Namen diplomskega dela je, da pokaže prepletenost odnosov v novi podobi sveta. V diplomskem delu bom raziskal, kdo izmed vpletenih v globalno gospodarstvo žanje največ koristi in komu globalno gospodarstvo prinaša negativne posledice. V svetovnem gospodarstvu sodelujejo milijoni osebkov. Nov način gospodarjenja je spremenil njihovo gospodarsko življenje in ga bo tudi v prihodnje. Kakšne spremembe so doletele posamezne skupine ekonomskih osebkov in kakšne spremembe jih še čakajo, je vprašanje, na katerega želim odgovoriti.

Na zasedanju Svetovne trgovinske organizacije v Seattlu je protiglobalizacijsko gibanje dobilo široke razsežnosti. Nasprotniki globalizacije opozarjajo na negativne posledice, ki jih proces prinaša ter ponujajo rešitve. V diplomskem delu bom prikazal tako negativne posledice kot tudi predloge za nadzor nad potekom globalizacije. Ugotoviti bom poskušal, če je nadzor potreben.

Informacijska revolucija in liberalizacija sta sprožili proces globalizacije. Ta je prinesla spremembe tudi na drugih področjih. V drugem poglavju najprej prikažem njeno povezanost z ekonomijo, potem pa še kako sta liberalizacija in informacijska revolucija njena temelja. Podobno se je tudi kolonizacija pričela po odkritju novih plovnih poti. Vzorednice med globalizacijo in kolonializmom so še mnoge. Morda je globalizacija le nadaljni stadij kolonializma. O tem pišem v tretjem poglavju.

Globalizacija pomeni tudi novi način organizacije podjetij, ponuja mnoge nove priložnosti in izzive. V četrtem poglavju jo tesno povežem z novo ekonomijo, kateri postane temelj. V novi ekonomiji sodelujejo različni akterji, ki v novi gospodarski ureditvi morajo poiskati svojo novo vlogo. Namen petega poglavja je, prikazati priložnosti in izzive, ki se ponujajo posameznim skupinam akterjev. Poleg vlad, delavskega razreda in podjetij sem v peto poglavje vključil predstavitev nasprotnikov in zagovornikov globalizacije. Oboji imajo v svojih vrstah mnoge znane osebnosti. Nasprotniki globalizacije je v celoti ne zavračajo, prav tako pa zagovorniki ne zagovarjajo vseh njenih posledic. V šestem poglavju prikažem nekaj predlaganih rešitev, da bi se proces globalizacije nadaljeval, a na za človeka in okolje prijazen način.

2. KAJ JE GLOBALIZACIJA?

2.1 Globalizacija kot ekonomski pojem

Iz ekonomskega vidika lahko gledamo na mnoge družbene in evolucijske procese. Gospodarjenje se je ukoreninilo in postalo bistvo politike, razvoja in evolucije človeka. V ozadju večine družbenih pojavov so bodisi človekovi napor za preživetje bodisi človekovi interesi. Ekonomske aktivnosti so povsod prisotne in ekonomska znanost zato nujno sodeluje na področjih, ki se morda ne zdijo povsem ekonomska.

Globalizacija je splošen pojav in proučujejo jo različne vede (Wallerstein, 1999, str. 141-142). Z ekonomskega vidika so zanimive gospodarske povezave med osebki globalnega sveta. Slika ekonomske preteklosti nam ponuja ideje za razmišljanje o današnjih odnosih v svetu. Slika nekdanjih imperialističnih in kolonialističnih gospodarstev se morda skriva za današnjo globalno podobo sveta.

Liberalizem, kot politekonomski pojem, je osnova globalnega gospodarstva. Osebki iz vsega sveta sodelujejo brez večjih ovir. Prisotnost ekonomske znanosti je ponovno upravičena, saj ekonomisti najboljše vemo, kaj liberalizem pomeni za gospodarske odnose.

Globalizacijo bom v diplomskem delu obravnaval predvsem kot ekonomski proces (Svetličič, Singer, 1996, str. 141). Prikazal jo bom kot skupek gospodarskih interesov in kot sredstvo za ohranjanje visoke gospodarske rasti.

2.2 Informacijska revolucija

Globalizacija pomeni proces približevanja med posameznimi subjekti. Nekoč oddaljeni posamezniki se s pomočjo najnovejše tehnologije lahko znajdejo drug poleg drugega. Tu ne gre za fizično bližino, ampak za operativno bližino. Za operativno bližino smatram zmožnost sodelovanja med osebki, čeprav so fizično zelo oddaljeni in živijo v drugih kulturnih krogih. Takšnih možnosti v preteklosti ni bilo, saj so bile fizične razdalje glavna ovira za sodelovanje. Z razvojem Interneta in računalništva pa je sodelovanje med osebki iz različnih koncev sveta postalo bistveno lažje. Trenutni pretok informacij je odnos med dvema prostorsko oddaljenima osebkoma izenačil z odnosom med dvema osebkoma iz istega mesta.

Sodobni informacijski sistemi omogočijo procesiranje velikega števila podatkov. Po vsem svetu dislocirane enote so povezane v informacijski sistem, ki v celoti premaguje razdaljo med enotami. Skupine sodelavcev z različnih koncev sveta so medsebojno povezane in sodelujejo pri istem projektu. Računalniška podpora poenostavlja njihovo sodelovanje.

2.3 Liberalizacija

Globalizacija pomeni tudi vzpostavitev mednarodnega trga, na katerem se preko državnih meja prosto preliva kapital in kroži blago. Proces liberalizacije se je sprožil v osemdesetih letih in je ob informacijski revoluciji temelj globalizacije. Če bi državne meje še naprej ovirale pretok blaga, storitev in kapitala, bi sodelovanje osebkov iz vsega sveta ostalo omejeno. Sproščanje svetovne trgovine zapira obdobje protekcionizma, ki je svetovno gospodarsko sodelovanje oviral skozi stoletja.

Priložnost so najprej zaznala velika podjetja. Pričela so z ustanavljanjem podružnic v oddaljenih krajih predvsem nerazvitega sveta, kjer so našla poceni nabavne trge. Surovine in delovna sila vzbudita zanimanje velikih podjetij, ki imajo tržišče za svoje proizvode na zahodu. Produkcija mnogih proizvodov se tako preseli v nerazviti svet, kjer z zahodnim kapitalom in znanjem steče produkcija vsega, kar je ekonomično prepeljati na zahod. V globalnem gospodarstvu se kmalu izkaže, da odločitve sprejemajo najmočnejši, ki celo svoje domače vlade postavljajo v podrejeni položaj. Multinacionalna podjetja ostale osebe potisnejo izven območja prostega odločanja. Koristi od mednarodnih ekonomskih odnosov so nepravilno razdeljene (Warner, 2002, str. 388). Na nabavnih trgih nerazvitega sveta se obnašajo monopsomistično, v razvitem svetu pa natančno sledijo maksimiranju iztržkov. Na eni strani nizke nabavne cene in na drugi strani visoki iztržki multinacionalkam omogočajo visoke dobičke.

3. VZPOREDNICE MED KOLONIALIZMOM IN GLOBALIZACIJO

Splošen humanistični razvoj v 15. in 16. stoletju je obrodil sadove na prav vseh področjih. Človekove aktivnosti so zacvetele in pričel se je silovit razvoj. Kdor je šel z razvojem naprej, je obogatel, za ostale pa je renesansa pomenila začetek konca. Turško cesarstvo in italijanska trgovina sta nazoren primer nazadovanja, na drugi strani pa so zrasla mesta ob Atlantiku, kamor se je preselila svetovna trgovina.

Prenos svetovne trgovine na Atlantik je sledil odkritju novih plovnih poti. Države so kmalu ugotovile, da lahko z medkontinentalnim sodelovanjem živijo veliko lažje, oziroma lahko obogatijo. Da bi si svoje interese čim bolj zaščitile, so ljudstvom na drugih straneh morja pričele ukazovati. Tako se je pričel proces kolonizacije.

Države iz atlantske obale so si razdelile svet in si tako ustvarile lastne kolonije. Ustanovljene so bile posebne družbe za gospodarjenje s kolonijami. Tako imenovane »družbe indij« so v kolonijah izkoriščale naravna bogastva in delovno silo (Leksikon Cankarjeve založbe, 1994, str. 502). Izkoriščanje kolonij ni imelo meja in lokalni ljudje so se pričeli upirati. Vzrok uporov so bila vedno slabša izhodišča. Kolonialistične države so uporni domačini vse bolj motili, zato so jim odvzele politično svobodo in tako diktatorsko obvladovale razmere. V 19. stoletju so bili prebivalci kolonij brez politične neodvisnosti.

Gospodarska praksa kolonialističnih držav se je v 17. stoletju poznala tudi na teoretičnem področju. Razvila se je politekonomska smer z imenom merkantilizem. Merkantilistična politika je zagovarjala bogatenje države, glavni parameter bogastva pa je bila količina zlata. Trgovina je postala glavni vir zaslužka (Braudel, 1989, str. 174-183). Družbe Indij so v kolonijah dobavljale surovine in cenene izdelke, ki so bili zanimivi za domači trg. Surovine in polizdelki so bili predmet skrbne obdelave v procesu dodajanja vrednosti. Tehnika obdelave in predelave je bila doma v Evropi, zato je dodana vrednost ostajala doma. V nasprotni smeri so trgovska podjetja v kolonije odvažala »tehnično« zahtevne izdelke, ki so vsebovali visoko dodano vrednost.

Zaradi iskanja vzporednic med globalizacijo in kolonializmom omenjam še vsiljevanje zahodne kulture prebivalcem kolonij. Kolonialisti so v osvojenih deželah srečali prebivalstvo z drugačnimi običaji in z drugačnim načinom življenja ter z drugačno religijo. Skladno s svojimi pogledi so pričeli z zatiranjem vsega, kar ni bilo skladno z zahodno logiko.

Zaton kolonializma se je začel po prvi svetovni vojni. Prebivalci kolonij so se pričeli upirati, po drugi svetovni vojni pa so narodi dobili pravico do samoodločanja. Odprava kolonialne oblasti v Afriki in Aziji je bila zgodovinska prelomnica (Baselli, 1999, str. 182).

Po propadu se je kolonializem sprevrgel v neokolonializem (Leksikon Cankarjeve založbe, 1994, str. 502). Vojaška, politična in gospodarska moč zahodnih držav so njegovo glavno orodje. Vsiljevanje zahodne politične in ekonomske logike ter zahodne življenjske filozofije je vidno na vsakem koraku. Absolutno pravilni so samo zahodni družbeni koncepti in vrednote (Haywood, 1997, str. 139). Vse, kar ni v skladu z njimi, je treba spremeniti in tako doseči uniformni čisti svet. Svet, v katerem bo vladala demokracija, ekonomski liberalizem in visoko razvita potrošnja. Vse, kar ni v skladu s tem, je treba spremeniti.

V ozadju zgornjih zahodnjaških zahtev do nerazvitega sveta pa ni dobrosrčnosti, kot se na prvi pogled zdi. Z željo povečevati in poglobljati tržišča za proizvode z vsebovanimi kapitalskimi dobički morajo tudi v nerazvitem svetu zaživeti materialistične vrednote, vrednote števil in podkupljiva demokracija. Duhovnost materialno revnih prebivalcev sveta je moteč substitut za izdelke široke potrošnje. Ljudem nerazvitega sveta je potrebno sprati možgane in v njih udomačiti zahodno mišljenje. Na tak način se bodo trgi za zahodne proizvode povečali, dobički multinacionalnih podjetij pa ostali visoki.

Preko neokolonializma in multinacionalnih podjetij smo prišli do globalizacije. Tako kot za zgodnji stadij kolonializma, je tudi za zgodnjo globalizacijo značilno neoporečno sodelovanje med osebki iz dveh svetov. Multinacionalna podjetja igrajo vlogo »indijskih družb«. V nerazvitem svetu izkoriščajo naravna bogastva in delovno silo, s pomočjo razvite informatike pa se proizvodnja vrši kar v nerazvitem svetu. Cenena delovna sila in poceni surovine omogočajo nizke produkcijske stroške, na prodajni strani pa se skrbno uporablja koncept elastičnosti povpraševanja ter vse oblike nepopolne konkurence. Maksimalni iztržki ob nizkih stroških proizvodnje dajejo visoke dobičke, ki se odlivajo v zahodne finančne centre.

Poglavitna razlika med globalnim gospodarstvom in razvitim stadijem kolonializma je v sredstvih zagotavljanja sodelovanja. Če so kolonialisti posegali po vojaški sili in si s silo podredili prebivalce kolonij, so glavna današnja orožja ekonomska svoboda, komunikacije in informatika ter podkupljeni politiki.

Dobre ekonomske teorije nastajajo na podlagi prakse. Merkantilizem se je pojavil v samem začetku razvoja ekonomske misli. Pojasnjeval je gospodarstva postrenesančne dobe, obenem pa dajal nasvete. V njih je bilo vpleteno mednarodno sodelovanje med evropskimi državami in kolonijami. Kolonializem je bil osnova merkantilizmu.

Nova ekonomija pomeni nov način gospodarjenja. Povezuje se jo z informacijsko revolucijo. Kot ekonomska teorija se še ni uveljavila, zagotovo pa se bo v prihodnje. Nova ekonomija je nastala v času razcvetov mednarodnega ekonomskega sodelovanja in informatike, torej v času globalizacije. V naslednjem poglavju bom poskušal pokazati novo ekonomijo kot na globalizaciji temelječo teorijo.

4. NOVA EKONOMIJA IN GLOBALIZACIJA

Potem ko je izraz globalizacija preplaval svet, se je na podlagi visokega uspeha, predvsem ameriškega gospodarstva, v širših krogih udomačil še izraz nova ekonomija. Za novo ekonomijo je značilna visoka rast borznih indeksov, nizka inflacija in nizka brezposelnost ter visoka gospodarska rast. Nova ekonomija se je uveljavila v času Clintonovega predsedovanja in ekonomisti so bili zelo previdni pri njenem pojasnjevanju. Pravzaprav so se raje vzdržali pojasnjevanja in jo razlagali kot neki edinstveni proces, ki se v preteklosti še ni zgodil. Še več, mnogi so poudarjali, da lahko vsak čas nastopi njen konec.

Nova ekonomija je vzbudila številna ugibanja. Ekonomisti in drugi so se spraševali, kako dolgo bo še trajala visoka gospodarska rast. Stiglitz (2002) je na primer skeptičen in pravi, da vsaka ekspanzija vsebuje »semena lastnega uničenja«. Kombinacija nizke brezposelnosti in hkrati nizke inflacije sta izpodbila vse ekonomske teorije, ki se z njima ukvarjata, in pojasnilo se je glasilo: »nova ekonomija«. Še veliko več zanimanja je vzbudil borzni razcvet. Ameriško prebivalstvo (gospodinjstva) je svoje prihranke vlagalo v delnice, katerih vrednost je hitro rasla. Ekonomisti, finančniki in drugi izražajo mnenja o nerealni uspešnosti borz. Govori se o »prenapihnjenem balonu«, ki bo vsak čas počil.

Tudi potrošnja v ZDA je zelo visoka. Visoka donosnost delnic je v prebivalstvu povzročila občutek bogatosti (Soros, 1999, str. 178). Prebivalstvo troši in s tem ustvarja pomembno ekonomsko kategorijo povpraševanja. Špekulacije o morebitnem padcu povpraševanja so se pojavljale hkrati z dvomi v borzo.

11. septembra se je zgodil napad na ZDA. Prizadeti so bili centri ameriškega gospodarstva. Udarec je povzročil še več ugibanja in za ameriške borze, ki so glavni kazalec zdravja ameriškega gospodarstva, bi lahko nastopila dolgoročna stagnacija. To pa se ni zgodilo (The Economist, 2002).

Ameriško gospodarstvo je po mojem mnenju na trdih in realnih tleh. Pred pojavom nove ekonomije je bila za zahodna gospodarstva značilna avtonomna rast. To je rast, ki temelji na povpraševanju v zahodnem svetu in na ponudbi v zahodnem svetu. Proizvodnja se je vršila v podjetjih na zahodu, prebivalci zahodnih držav pa so tvorili potrošnjo. Vir dohodkov za potrošnjo je bilo sodelovanje gospodinjstev v produkcijskem procesu in sicer na strani dela. Skladno z nagnjenostjo k potrošnji se je le-ta izoblikovala in nanjo so močno vplivala pričakovanja. Zahodna gospodarstva so bila zelo šibka in vsakršni pretresi so jih močno omajali. Zgrajena so bila kot povezava ali sodelovanje domačih ekonomskih osebkov. Ekonomski osebki, ki se podobno obnašajo, tvorijo skupine ekonomskih osebkov. Kadar se

neka skupina obnaša v nasprotju z utečenim ritmom, lahko pride do zasukov v gospodarski aktivnosti, ti pa se poznajo v cikličnem gibanju gospodarstva. Glavno orodje v takšnih gospodarstvih so ekonomske politike, ki s svojimi sredstvi vodijo gospodarstva skozi čas.

Obdobje nove ekonomije je zagotovo obdobje rasti. Kako dolgo bo rast trajala je za ekonomiste velika neznanka. Pri mnogih vzbuja strah, da ga bo naenkrat konec, drugi kličejo k umetnemu ohlajevanju. S pomočjo ekonomske politike naj bi se, tako kot v preteklosti, gospodarsko rast držalo pod kontrolo. Ohlajeno gospodarstvo bi še naprej raslo, a pri nižji stopnji.

Menim, da so takšni ukrepi in zgornje skrbi nepotrebne. Ameriško gospodarstvo stoji na trdih tleh in ga pretresi ne morejo razmajati. To se je pokazalo tudi po 11. septembru. Če je za močno povezana zahodna gospodarstva značilno, da nimajo trdih temeljev in da se majo eno z drugim, je za gospodarstvo nove ekonomije značilno, da je trdno zasidrano v globalnem svetu. Prišlo je do poglobitve spremembe, ki se skriva v povezanosti gospodarskih subjektov. Potrošniki in delavci niso več isti osebk. To seveda ne velja v absolutnem smislu. Še vedno obstajajo zaposleni v proizvodnji nove ekonomije, ki so obenem zahodni potrošniki, pa tudi v preteklosti so obstajali zahodni potrošniki, ki niso bili neposredno vpleteni v proizvodnjo. Toda to razmerje se je danes spremenilo. Veliko je potrošnikov, ki niso vpleteni v proizvodnjo, saj se ta opravlja izven sistema zahodnih gospodarstev. Produkcija se seli v nerazvito polovico globalnega gospodarstva. Oseba, ki proizvaja in oseba, ki troši, ni več ena in ista in zahodna gospodarstva so tako obstala na dveh nogah. Na eni nogi stoji potrošnja, ki je ločena od produkcije. Ker produkcija predstavlja manjši del virov potrošnje, je šoki v produkciji ne morejo pretresti.

Podobno je na strani produkcije. Produkcija stoji dislocirana v nerazvitem svetu in predstavlja manjši del v njej utelešene tržne vrednosti. Razlika med stroški proizvodnje in prodajnimi cenami je zelo velika in amortizira, oziroma ublaži nihanja potrošnje. Nihanje v potrošnji vpliva zgolj na prodajne cene, zato se te prilagajajo potrošnji skladno z mikroekonomsko teorijo. Vpliv spreminjanja v potrošnji ne pride do neposredne proizvodnje, saj je razlika med stroški in prodajnimi cenami dovolj velika, da vplive vsrka vase.

Tako se je nekoč na eni nogi stoječe gospodarstvo učvrstilo na dveh nogah. Morda proces utrjevanja še ni končan. Države zahodnega sveta si gospodarsko rast zagotavljajo na dihotomiji med oligopolističnim zahodnim gospodarstvom in popolnokonkurenčnimi gospodarstvi nerazvitih držav (Dutt, 2002, str. 377).

4.1 Krogotok nove ekonomije

Nova ekonomija se razlikuje od stare v strukturi odnosov med ekonomskimi osebkami. Za stari krogotok je značilno, da so gospodinjstva lastniki produkcijskih faktorjev in svoje prihodke prejemajo iz sodelovanja v produkcijskem procesu. Prihodki nastajajo kot plačila za delo in kot prihodki od kapitala, katerega so gospodinjstva privarčevala in ga imajo vložena v podjetjih. Država prejema prihodke iz svoje lastne aktivnosti in z obdavčevanjem. Tako gospodinjstva kot tudi država svoje prihodke uporabljajo za potrošnjo in za varčevanje. Krogotok na tej točki prične z novim krogom. Privarčevani prihodki se uporabijo kot kapital, potrošnja pa pomeni povpraševanje po proizvodih.

Za stari krogotok je značilna delitev gospodinjstev na tista, katerih večina dohodkov izvira iz dela, in na tista, pri katerih kapitalski dobički predstavljajo poglaviti del. Gospodinjstva, kjer je delo glavni vir prihodkov, večino prihodkov potrošijo in varčujejo zgolj iz varnostnih razlogov. Nasprotno je pri gospodinjstvih, kjer so naloženi prihranki glavni vir prihodkov. Tu je delež prihodkov, namenjenih potrošnji, bistveno manjši, čeprav v absolutnem merilu tako gospodinjstvo potroši več.

V novi ekonomiji ni več tako jasne meje med gospodinjstvi, katera svoje prihodke prejemajo iz dela, in med gospodinjstvi, ki prihodke dobivajo iz kapitala. Krogotok gospodarstva se je spremenil. V obliki je morda ostal enak staremu, a se je pomen posameznih transakcij močno spremenil. Zahodna gospodinjstva so povečala relativni delež prihodkov, ki izvirajo iz kapitala. Lahko bi rekli, da so gospodinjstva v svojo ekonomsko funkcijo vključila tudi varčevanje z dohodkovnim motivom. Tako po novem prebivalci ne varčujejo zgolj iz varnostnih razlogov, ampak tudi z dohodkovnim namenom. Kot bomo v nadaljevanju videli, je to pomembna posledica globalnega gospodarstva. Če pravkar zapisano obrnem na glavo, lahko rečemo, da se prebivalci zahoda s svojim delom manj udeležujejo v produkcijski proces. Svoje delovne moči so sicer obrnili v storitvene dejavnosti (The World in 2020, 1997, str. 31), a potrošnja gospodinjstev je še vedno vezana na otipljive produkte, v katerih so do neke mere utelešene tudi storitve prebivalcev zahoda.

Glavni vir dohodkov zahodnih gospodinjstev so torej sodelovanje z delom v dobro plačanih storitvenih dejavnostih, donosi delnic in v manjši meri sodelovanje z delom v fizični produkciji. Velja tudi opozoriti, da so mnogi izmed delavcev v zahodnem svetu danes plačani manj kot nekoč.

V starem krogotoku gospodarstva nisem omenil tujine. Tudi sedaj, ko jo bom vključil, je tako ne bom imenoval. Smatral jo bom za nerazviti del globalnega gospodarstva, v katerega so se preselili produkcijski procesi. Nerazviti del globalnega gospodarstva postane temelj nove ekonomije.

Multinacionalna podjetja so glavni povezovalci med produkcijo v nerazvitem svetu in potrošnjo v razvitem svetu. Stroški produkcije so nizki, saj je delovna sila v nerazvitih državah poceni, obenem pa so te države pomemben vir surovin. Tako se multinacionalna podjetja oskrbujejo s proizvodi, ne da bi za to potrebovala visoke izdatke. Na drugi strani so ta ista podjetja uvozniki proizvodov v države razvitega sveta. Multinacionalnim podjetjem preostaneta dve možnosti.

Prva možnost je, da na stroške pribijejo normativni pribitek in tako zadržujejo normalen dobiček. V tem primeru bi se potrošniki v zahodnem svetu znašli pred široko paleto poceni proizvodov, kar bi na drugi strani uničilo tisti del zahodne proizvodnje, ki še živi. Gospodinjstva na zahodu bi v potrošnji porabila manj dohodkov, oziroma bi lahko več trošila. Multinacionalna podjetja bi imela bistveno manjše dobičke in s tem bi gospodinjstva, ki varčujejo, prejemale manjše prihodke iz kapitala.

Multinacionalna podjetja imajo še drugo možnost. Uvožene proizvode plasirajo na zahodni trg in iz njih iztržijo največ. Ob upoštevanju mikroekonomske teorije bodo proizvode prodala po tržni ceni. Če so tržni vodje, bo multinacionalno podjetje postavilo tako ceno, da bo maksimiralo svoj dobiček, v primeru manjšega števila ponudnikov pa bo morda prišlo do dogovora. Podjetja iz razvitega sveta, ki proizvajajo podobne proizvode, bodo v drugem primeru imela manj težav s preživetjem. Gospodinjstva bodo na potrošni strani imela več izdatkov, oziroma bodo manj trošila. Multinacionalna podjetja, ki sledijo maksimiranju dobička, bodo svojim delničarjem izplačevala visoke dobičke in borze bodo cvetele.

V praksi se je v novi ekonomiji udomačila druga možnost. Multinacionalna podjetja sledijo maksimiranju dobička skladno z vrednotami tržne družbe. Praksa se v novi ekonomiji od zgornje druge možnosti razlikuje po tem, da je v nalaganje prihrankov v podjetja vpleteno širše prebivalstvo. V ZDA so zaradi visoke donosnosti delnic in ostalih vrednostnih papirjev prebivalci pričeli nalagati prihranke v gospodarstvo. Novonastali varčevalci z dohodkovnim motivom imajo manjše število delnic in v presežke multinacionalnih podjetij s svojo potrošnjo prinesejo več, kot iz dobičkov dobijo, pa vendarle so deloma kompenzirani.

Da idejo o multinacionalnem podjetju in o investitorjih še bolj osvetlim, bom poenostavil globalno gospodarstvo. V nerazvitem svetu globalnega gospodarstva obstajajo številni subjekti, ki so s svojim delom vpleteni v fizično proizvodnjo. V nerazvitem svetu je prisotno tudi eno samo multinacionalno podjetje, ki je v lasti potrošnikov iz razvitega sveta. V razvitem svetu je doma multinacionalno podjetje in zahodni potrošniki. Slednji naj bodo zaradi poenostavitve z enakim deležem lastniki multinacionalnega podjetja. Multinacionalno podjetje postane orodje lastnikov, to je zahodnih potrošnikov.

Zahodni potrošniki kot lastniki multinacionalnega podjetja prejemajo dividende. Višina dividend je odvisna od dobička multinacionalnega podjetja, dobiček pa od razlike med prihodki in stroški. Stroški proizvodnje so določeni s ceno dela v nerazvitem svetu. Prihodki multinacionalnega podjetja so odvisni od tržne cene, ki jo potrošniki plačajo. Če bi vsi potrošniki bili obenem enakovredni lastniki multinacionalnega podjetja in bi trošili enako količino blaga, potem bi realno kupovali blago po nabavni ceni.

V rokah zahodnih potrošnikov preostane izbira, ali bodo neposredno kupovali po nabavnih cenah in ostali brez donosov delnic, oziroma se bodo odločili za drugo možnost in razliko med ceno proizvodov in nabavno ceno dobili vrnjeno skozi donosnost delnic.

Enakopravna delitev proizvedenih proizvodov bi zahtevala veliko planiranja, če je sploh mogoča. Vsi potrošniki namreč nočejo trošiti iste košarice proizvodov. Da se je v praksi uveljavila tržna oblika globalnega sodelovanja, pa gre vzroke iskati v tem, da nekateri potrošniki sploh niso lastniki multinacionalnih podjetij. Tudi tista gospodinjstva, ki s svojimi prihranki sodelujejo v multinacionalnem podjetju, v njem nimajo enakih lastniških deležev. Z malimi deleži so prisotni predvsem tisti prebivalci, ki so do pojava nove ekonomije varčevali le z varnostnega motiva ali sploh niso varčevali. Z večjimi deleži so prisotni tisti lastniki, ki so z dohodkovnim motivom varčevali že prej.

Tujina je v novem krogotoku postala najpomembnejši dejavnik in razcvet nove ekonomije je močno odvisen od sodelovanja nerazvitega dela globalnega gospodarstva z razvitim delom. V prihodnjih letih se bo sodelovanje še okrepilo.

4.2 Slabosti nove ekonomije

Čeprav so delavstvo in nižji sloji zahodnega prebivalstva danes bolj udeleženi pri delitvi kapitalskih dobičkov, še vedno velja, da je ta delitev zelo asimetrična. Večino dobička, ki ga izplačajo multinacionalna podjetja, prejme manjšina, večina lastnikov pa prejme manjše deleže, saj so tudi pri financiranju podjetja udeleženi z manjšimi vložki. To je nevarna grožnja novi ekonomiji. Neenakomerna delitev dohodka lahko sproži padec efektivnega povpraševanja. Če so koristi nove ekonomije, ki jih na zahod prinašajo multinacionalna podjetja, zares močno asimetrične, potem novi ekonomiji grozi konec. Idealno razmerje bi bilo, če bi bili potrošnja in akumulacija globalnega gospodarstva usklajeni tako, da bi potrošnja ne vodila ne v inflacijo in ne v recesijo, obenem pa bi se nepotrošeni, a zadosten del ustvarjenega dohodka, reinvestiral. Če do ustreznega razmerja ne bo prišlo, novo ekonomijo lahko ogrozi padec povpraševanja ali pomanjkanje investicij.

5. GLOBALIZACIJA IZ RAZLIČNIH ZORNIH KOTOV

V globalnem gospodarstvu sodeluje več vrst ekonomskih osebkov. Za vsako izmed skupin pomeni globalizacija nekaj drugega. Medtem ko jo eni spretno izkoriščajo že od samega začetka v 80. letih, se drugi sploh ne zavedajo, kaj jim prinaša, vsi pa sodelujejo v istem sistemu.

Globalni sistem temelji na liberalizmu, ki omogoča poslovne povezave med vpletenimi. Liberalizem sicer ne pomeni absolutno odprtih vrat za izvajanje poslov, ampak izkoriščanje posameznih priložnosti, ki se ponujajo v različnih državah, zato jih Nordstrom (2001, str. 128) upravičeno poimenuje »imperiji zgrajeni okrog prazne pravne osebe«. Nekatere izmed držav onemogočajo ene vrste transakcij ter dopuščajo druge, v drugih pa je obratno. Multinacionalna podjetja, s sedeži v teh državah, izkoriščajo, kar jim je dano. Najbolj mobilni osebki v globalnem gospodarstvu so podjetja oziroma kapital. Tem se morajo vlade kar najbolj prilagajati (The World in 2020, 1997, str. 55), sicer zbežijo na »prijaznejša« tla. Na drugi strani so najmanj mobilni prav srednji sloj in delavstvo. Njihova nemobilnost bo morda povzročila nemalo težav, zato liberalizem dolgoročno škodi prav njim. V poglavjih, ki sledijo, so prikazane novosti in izzivi, ki jih globalizacija prinesla posameznim skupinam.

5.1 Iz vidika ljudi nerazvitega sveta

Gospodarsko sodelovanje med danes razvitim in nerazvitim svetom je staro že več tisoč let. V srednjem veku je po zaslugi italijanskih trgovcev čez turško ozemlje potekala bogata trgovina med vzhodom in zahodom. Med danes nerazvitim in razvitim svetom. V tradicionalnih azijskih skupnostih so se izdelovali tradicionalni izdelki visoke kvalitete, katerih kvaliteta je posledica tisočletnega razvoja. Za evropske trgovce je bil najbolj zanimiv tekstil, v plačilo pa so v Azijo pošiljali zlato. Predvsem Indijci so iz zlata izdelovali nakit in druge okrasne predmete. Trgovina je temeljila na svobodni ponudbi in povpraševanju.

Z odkritjem novih plovni poti se je trgovina iz rok italijanskih trgovcev preselila na Atlantik. To je obdobje zgodnjega kolonializma, ko države iz Atlantika prevzamejo svetovno trgovino. Ustanovljene so bile »družbe za Indije«, ki so kmalu spoznale, da lahko

namesto klasičnega trgovanja pripravijo teren za načrtno produkcijo proizvodov, ki jih je zahod pripravljen drago plačati. Tako so prebivalstvu iz rok iztrgali tradicionalno orodje in jih preusmerili v za zahod zanimive dejavnosti. Proizvodnja tekstila se je, na primer, iz tradicionalnih indijskih vasi preselila v angleška mesta. Še več, če je bil tekstil indijski glavni izvozni artikel, so ga zaradi uničenja tradicionalne družbe bili Indijci primorani kupovati od Angležev.

»Družbe za Indije« so bile ustanovljene z namenom trgovanja, v resnici pa so v kolonijah izvajale teror. Prebivalstvo je bilo primorano oddajati svojo delovno silo, katero so kolonialisti uporabili v proizvodnji proizvodov za zahodni trg. S časom je prebivalstvo spoznalo, da kvaliteta življenja pada in da izgubljajo svobodo. Žal so to ugotovili prepozno, ko je bila tradicionalna družba že preteklost. 19. stoletje postane stoletje uporov (Harenberg, 1996, str. 716), katere so kolonialistične države zadušile in nad kolonijami vzpostavile diktaturo. Prebivalstvo kolonij je bilo najbolj izkoriščano. Prisiljeni so bili delati v produkciji proizvodov za zahodni trg.

V dvajsetem stoletju se kolonije osvobodijo tuje nadoblasti. Toda kolonialistični hegemonizem in dejanja kolonialističnih sil so v veliki meri razvrednotile družbo v nerazvitem svetu in razbile njihovo tradicionalno obliko organiziranosti. V 20. stoletju se osvobojena ljudstva iz kolonij znajdejo brez prave notranje organiziranosti, ki bi temeljila na razvoju družbene organiziranosti. Gospodarstva bivših kolonij so se znašla v praznini. Njihove tradicionalne gospodarske aktivnosti so bile že več stoletij uničene, tradicionalna družba pa razbita. V takšnem okolju prebivalcem bivših kolonij ne preostane, kot da sedijo pred svojimi domovi in čakajo na čas, ko bo nekdo prišel in jim ponudil delo.

Od začetka pa do konca 20. stoletja so se tudi na zahodu spremenile uradne ali javne družbene vrednote. Vojne mora nadomestiti mir, tiranijo svoboda, zatiranje žensk njih enakopravnost z moškimi, zatiranje narodov možnost samoodločanja in podobno. Ti nazori so se v zahodnih družbah udomačili. Toda temeljna vrednota je ostala nespremenjena, morda je še bolj udomačena kot prej. Denar in bogastvo sta se prilagodila spremenjenim družbenim vrednotam. Svoboda postane temelj novodobnega gospodarskega sodelovanja in mimo nje ni več mogoče.

Kapital, denar in profitni motiv so vselej močno povezani. Denar je temeljna, vsem vidna, a javno prikrita vrednota. Po denarju hrepenijo tisti, ki ga imajo, in tisti, ki ga nimajo. Kdor ga ima več, kot ga potrebuje, je v začaranem krogu povečevanja svojega materialnega imetja. Kadar je imetje dovolj veliko, da se samo oplaja, lahko govorimo o kapitalu. Kapital prinaša lastniku dohodke in mu tako konstanto daje zadovoljstvo. Več prihodkov, kot prinese, več je zadovoljstva. Vselej si je torej kapital, izza katerega stojijo posamezniki, iskal plodna tla. Dvajseto stoletje je stoletje zaznamovano z oplajanjem kapitala na domačih tleh. Tla v

nerazvitem svetu ali v bivših kolonijah so sicer bila plodna, a sta oddaljenost in vrednote svobode, enakopravnosti ter miru onemogočali njih izkoriščanje. Z razvojem informacijske tehnologije ter šikaniranjem okrog uradnih vrednot je v devetdesetih letih prebivalstvo nerazvitega sveta ali bivših kolonij zopet dočakalo zahodne povpraševalce.

Škoda, ki jo je kolonializem pustil, je nepopravljiva. Nezaposlene množice so v nerazvitem svetu čakale na priložnost, da dobijo delo. Zaradi revščine je cena dela zelo nizka. Z zahodnim denarjem ni težko kupiti blaga ali dela. Potrebno je relativno nizko število ameriških dolarjev za najetje zaposlenega. Prebivalci nerazvitega sveta so pred svobodno izbiro, ali sprejmejo delo v produkciji blaga za zahodni trg in za to prejmejo plačilo, ali pa ostanejo brezposelni in se še naprej ukvarjajo z zasilnimi dejavnostmi. Tisti, ki so službo sprejeli, so stopili na pot sodelovanja v globalnem gospodarstvu. Na dolgi rok jim ne bo ponujena nobena druga priložnost, kot da delajo in dohodke potrošijo.

Postati del globalnega gospodarstva je za prebivalce nerazvitega sveta ena izmed alternativ za bližnjo prihodnost. Multinacionalna podjetja imajo organizirano proizvodnjo in zaposlujejo tako kvalificirano kot tudi nekvalificirano delovno silo. Zaposleni delajo za minimalne plače, preživetje pa jim omogoča to, da živijo v skromnih domovih in jedo poceni hrano. Pogosto se dogaja, da velike skupine zaposlenih živijo v skupnih delavskih domovih, iz katerih nimajo izstopa. V takih razmerah je za preživetje zadosten vsak zaslužek. Mnogi izmed delavcev pred iskanjem zaposlitve sploh ne vedo, v kaj s spuščajo in z delodajalci sprejemajo nevzdržne pogodbe o delu, od katerih ne smejo odstopiti. Mit zahodnega sveta je marsikaterega Azijca in še pogosteje Azijko prostovoljno spravil ob svobodo. Z željo po zaslužkih morajo delati po dvanajst ur brez možnosti odstopa. Obenem je na vse načine poskrbljeno, da ne pride do uporov. Azijske vlade so skorumpirane in proti stavkajočim posežejo tudi s silo. Kršenje pravic delavcev je postalo sredstvo za privabljanje in ohranjanje tujih investicij (Skene, 2002, str. 497). Priložnost, na katero so čakali kolonializma osvobojeni ljudje, je zgolj navidezna. Države, bivše kolonije, postorijo vse, da se dokopljejo do dolarjev, državni uradniki pa se potegujejo za podkupnine. Z v globalni trgovini pridobljenimi dolarji države nerazvitega sveta uvažajo proizvode, katerih same niso zmožne izdelati. To so proizvodi z visoko tehnologijo, njih cenovna elastičnost povpraševanja pa je nizka. Tako morajo delavci v tovarnah garati in svojo cenovno zelo elastično storitev, delo, razprodati v zameno za vladno povpraševanje.

Globalizacija je v nerazviti svet prinesla novo obliko tiranije. Prebivalci, ki so vstopili v globalno gospodarstvo, so postali zaposleni v multinacionalnih podjetjih ali njihovih satelitskih podjetjih. Dobrine nerazvitega sveta so surovine, hrana in delovna sila. Vse omenjene dobrine so visoko cenovno elastične. Ostajam pri delovni sili. Njena cena mora biti dovolj nizka, da bodo multinacionalna podjetja v neki državi ohranila proizvodnjo. Države nerazvitega sveta si med seboj močno konkurirajo in hočejo na svoje ozemlje

pritegniti zahodne povpraševalce po delovni sili. Konkurenčni boj prisili vlade teh držav, da svoje zakonodaje ne morejo prilagoditi v prid zaposlenim. Nizko ceno dela, poleg že omenjenih nizkih stroškov domovanj in hrane, vzdržujejo z zastrašujočo socialno politiko.

Delavci v nerazvitem svetu, pa naj bodo zaposleni v multinacionalnih podjetjih ali pri njihovih satelitih, nimajo urejenega socialnega zavarovanja. Odsotne so vse njegove oblike. Zdravstveno zavarovanje, pokojninsko, invalidsko ter druga zavarovanja so nepoznana. Odlaganje delavcev je preprost proces. Vlade nerazvitega sveta opravičujejo težke zaposlitvene pogoje z obstojem socialne družine, ki bo vselej poskrbela za starejše in onemogle. V resnici pa ni tako. Prebivalci nerazvitega sveta morajo sodelovati v bitki za preživetje vse do zadnjih dni, invalidi v zgodnjih letih pa so prepuščeni beračenju, saj so za »socialne družine« preveliko breme. Drugače je v državnih službah, kjer po izteku aktivnega obdobja, bivši zaposleni prejemajo pokojnine. V zasebnem sektorju je to nepoznano.

Na takšen način vlade nerazvitih držav med seboj konkurirajo pri pridobivanju dolarjev, obenem pa konkurirajo tudi vsemu razvitemu svetu. Zaposlenim v bivših kolonijah ne preostane druga izbira, kot da ostanejo v zasilnih dejavnostih ali se zaposlijo v globalnem gospodarstvu, brez iskric upanja za prihodnost. Tisti, ki izberejo drugo možnost, bodo na trgu zaslužili denar in se tako približali mitu zahodnega sveta, v katerem ponudniki že čakajo, da azijske trge napolnijo s sanjskimi proizvodi.

Zahodni proizvajalci so na preži in čakajo na trenutek, ko bo zahodna propaganda dosegla svoj namen. Na Kitajskem je tradicionalno prevozno sredstvo postalo sinonim revščine, zato se ga Kitajci na vse mogoče načine otepajo. Sramujejo se uporabe dobrine, ki na zahodu pridobiva vse več povpraševanja. Nasprotno se avtomobilski mogotci že veselijo ogromnega tržišča, ki bo v naslednjih desetih letih povprašalo po 20 milijonih avtomobilov. Prav toliko naj bi jih na celotni azijski trg prodali vsako leto.

Danes revni prebivalci bodo s sodelovanjem v globalnem gospodarstvu od njega dobili prav tisto, kar zahodnim potrošnikom požre večino dohodkov: avtomobile. Poleg njih se na azijskih in južnoameriških trgih udomačujejo tisti proizvodi, ki podjetjem z zahoda prinašajo najvišje dobičke in po katerih se na zahodu že zmanjšuje povpraševanje.

K temu, kaj globalizacija prinaša prebivalcem nerazvitega sveta, velja pristaviti še grožnjo, da bodo prebivalci v bivših kolonijah ostali brez lastne hrane. Tako kot jim je nekoč kolonializem izkoreninil tradicionalne obrti, tako se danes obdelovalna področja umikajo industriji. Intenzivno kmetijstvo lahko izgubi obdelovalce, ki bodo z željo po višjem in konstantnem zaslužku odšli delat v industrijo. Intenzivna obdelava bo šla v pozabo, azijski

prehrambeni trgi pa bodo napolnjeni z zahodnimi prehrabnenimi artikli. Tako bo zahodna razvita družba v rokah držala škarje in platno.

Razvoj globalnega gospodarstva, iz vidika prebivalcev nerazvitega sveta, bo odvisen od zahodne družbe in od vlad nerazvitega sveta. Njegovi prebivalci so zgrabili priložnost in z delodajalci vstopili v delovna razmerja, v večini primerov na podlagi svoje lastne odločitve. V kolikor jim v delovnem razmerju ni všeč, lahko po izteku pogodbe le tega zapustijo in iščejo drugo alternativo. Če so prej čakali na priložnost, da izstopijo iz zasilnih dejavnosti, se vanje lahko še vrnejo. Globalizacija jim ni prinesla veliko. Daje jim izbiro, da dobijo plačano delo in da postanejo potrošniki. Več od nje ne smejo pričakovati. V naslednjem poglavju bomo videli, da zaposleni v razvitem svetu tisti od globalizacije lahko potegnejo celo krajši konec.

5.2 Iz vidika prebivalcev razvitega sveta

Tako kot so se prebivalci nerazvitega sveta v preteklih stoletjih soočali s kolonizacijo, so tudi zahodni ljudje doživljali svoje izkušnje. Večna skrb prebivalstva na zahodu je bilo pomanjkanje hrane. V srednjem veku so kmetje trdo delali za svoje preživetje, obenem pa so morali plačevati visoke dajatve. V obdobju kolonializma je bilo mestno prebivalstvo že zelo številno in ubadalo se je s problemom preživetja. Na drugi strani so se za visoke zaslužke potegovali bogati ljudje. Razlike so bile zelo velike. V času kolonializma so zahodnoevropske države želele visoke dobičke, a prebivalstvo od tega ni imelo koristi. Lakota je bila še naprej bila prisotna (Braudel, 1989, str. 174-183). Prebivalci zahodnega sveta so bili lakote rešeni, zanimivo, šele po propadu kolonialistične ureditve. Takrat je na zahodu nastopilo obdobje življenja ob visokem standardu.

Danes se kolonizacija ponavlja v drugačni luči, v bolj demokratičnih okvirih. Vprašanje se postavlja, kako bo zahodni človek živel v času globalizacije. Bo globalno gospodarstvo pomenilo nadaljevanje življenja ob visokem standardu ali bo morda pomenilo obrat na slabše? Zbrati bo potrebno pozitivne posledice globalizacije in jih primerjati z negativnimi posledicami. Politične in vojaške konflikte puščam ob strani in se posvečam ekonomskim temam, čeprav so vsi pojavi močno medsebojno odvisni.

Pozitivne posledice globalizacije na življenje ljudi na zahodu so že razpoznavne, negativne pa so morda še nekoliko prikrite. Potrošniki se vsak dan srečujemo s padajočimi cenami potrošnih dobrin in morda prav globalizacija bistveno pripomore k padanju življenjskih stroškov (Gentle, 1996, str. 112). Na drugi strani so negativne posledice globalizacije za posameznike manj očitne. Predvsem globalni trg delovne sile je največja grožnja

zaposlenim na zahodu, to je tistim osebkom, v katerih so utelešeni tudi zahodni potrošniki. Vlogi, ki ju zahodni prebivalci igrajo v globalnem gospodarstvu, bom razdelil. Najprej pogledjmo, kaj se ponuja zahodnjakom kot potrošnikom in potem kot zaposlenim.

5.2.1 Zahodni potrošniki

Že dolgo ugotovljeno dejstvo je, da stroški produkcije padajo. Do tega prihaja zaradi specializacije, zaradi masovne proizvodnje, tehničnih iznajdb in še vrste drugih razlogov. Potrošniki smo danes preskrbljeni z dobrinami po relativno nizkih cenah v primerjavi s preteklostjo. Dobrine, za katere je bilo treba v preteklosti delati več let, so danes dostopne že z nekaj plačami. Predvsem konkurenca je pritisnila na ponudnike, da so stroške proizvodov znižali in obenem spustili cene svojih proizvodov. To je značilno predvsem za proizvode sekundarnega sektorja. V ta sektor danes sodijo mnoge proizvodne dejavnosti, pri katerih sta znanje in tehnološki proces manj pomembna. Padanje cen proizvodov sekundarnega sektorja je razumljiv pojav in pripomore k naraščanju realnega življenjskega standarda. Profiti podjetij padajo in večji del ustvarjenega produkta ostane delavcem.

Sektor centra je drugačen. Zaposluje kvalificirano delovno silo, izdatki za razvoj so visoki, v vse vrste promocije je vložena veliko denarja. Proizvajalci v sektorju centra na trg pošiljajo vedno nove proizvode, ki imajo visoke cene. Povpraševanje po njih je cenovno neelastično in kmalu po uvedbi proizvoda se stroški, namenjeni raziskavam in razvoju, povrnejo. Cene proizvodov so dolgo časa visoke, naposled pa pričnejo padati.

Globalizacija je na trgu proizvodov opravila to nalogo, da so tudi proizvodi sektorja centra dosegljivi široki javnosti. V čem tiči skrivnost hitrega padanja cen proizvodov sektorja centra? Hiter razvoj povzroča, da so pred mesecem moderni proizvodi danes že zastareli. Selitev proizvodnje v kraje z nizkimi stroški dela in sodobna informacijska tehnologija omogočata, da se tudi proizvodi sektorja centra proizvedejo z nizkimi stroški in so po začetnem evforičnem obdobju dosegljivi vsakomur. Ponudniki najprej počakajo, da od najmanj elastičnih povpraševalcev poberejo kar največji izkupiček in potem pričnejo s spuščanjem cen vse do nivoja stroškov. Morda je globalizacija pripomogla k temu, da so stroški sleherne proizvodnje, katera ni odvisna od dragih surovin in visokih transportnih stroškov, na dovolj nizki ravni. Tako imajo ponudniki možnost, da s trga oziroma iz potrošniških žepov poberejo kar največ potrošniškega presežka. V svojih akcijah uporabljajo pristope nepopolne konkurence. Toda to, kar je pomembno, globalizacija je širokim množicam potrošnikov omogočila dosegljivost modernih dobrin. Na ceno elastični potrošniki si lahko privoščijo nekoliko diferencirane proizvode.

Zahodni potrošniki pa se v času gradnje globalnega gospodarstva soočajo tudi z negativnimi posledicami globalizacijskega procesa na cene proizvodov. Združevanje podjetij zapira pot konkurenci na tržiščih za donosne proizvode. Tako se število ponudnikov krči, cene pa padajo počasneje, kot bi sicer. Podjetja sledijo logiki maksimalnega odvzemanja potrošnikovega presežka. Padanje cen je le pesek v oči, medtem ko iz žepov potrošnikov izgine kar največ denarja.

5.2.2 Zahodnjaki kot delojemalci

Ena izmed temeljnih skrbi zahodnih vlad je bitka z brezposelnostjo. Skozi vse 20. stoletje so si vlade prizadevale, da bi kar največ prebivalcev dobilo delo. Nastopale so krize, ko je obstajala množična nezaposlenost in obdobja polne zaposlenosti. Če so se v prvih vlade trudile, kako bi ustvarile delovna mesta, so se v obdobjih polne zaposlenosti srečala z drugimi težavami. Pregrevanje gospodarstva je vodilo v inflacijo, ki je nadaljnja izmed pglavitnih skrbi vlad širom razvitega sveta.

Prebivalci so stopali v stabilna delovna razmerja. Pri istih delodajalcih so delali skozi vse delovno obdobje. Za pripadnost podjetju so dobivali posebne dodatke in obenem bili deležni številnih pravic. Gospodarstva so bila (razen v krizah) blizu polnih zmogljivosti, zato je bil vsak delavec za podjetje posebej dragocen. Kadar se delavci niso strinjali z razmerami na trgu dela, je prišlo do pogajanj z delodajalci. Predmet pogajanj so bile delovne razmere, višina plač, dolžina delavnika in še drugo. Kadar na pogajanjih ni šlo, so delavci imeli možnost združeno zapustiti delovna mesta in stavkati.

S pojavom globalizacije so se takšnemu trgu delovne sile začeli iztekati dnevi. Informacijska tehnologija in nizki transportni stroški so podjetjem omogočili, da na področju skoraj vsega sveta izkoriščajo priložnosti. Ob visoki mobilnosti podjetja selijo svoje aktivnosti ter spreminjajo svojo organizacijo tako, da z nastopanjem v različnih predelih sveta minimirajo stroške.

V produkcijskem procesu so stroški dela med najpomembnejšimi. Podjetja se tega zavedajo in se zato poslužujejo novodobne prakse, da dela opravijo podizvajalci (The World in 2020, 1997, str. 44). To je najpreprostejši način racionalizacije proizvodnje, saj so klasični odnosi z delavci za podjetja moteči. V bitki za profit so podjetja primorana, da spremenijo odnose z delojemalci. Poleg podizvajalcev pa se dovolj velika podjetja poslužujejo globaliziranega trga dela in svojo produkcijo selijo kar tja, kjer so stroški dela najnižji.

Delavec z zahoda si je tako dobil hude konkurente, ki so za nižje plače in ob slabših pogojih dela pripravljeni izdelovati iste proizvode. Reorganizacija produkcije je privedla do

zniževanja pravic delavcev in do nižanja deleža produkta, ki je namenjen plačam. V podjetjih podizvajalcih del so zaposleni deležni manjših pravic in prejemajo nižje plače. The Guardian je leta 1994 zapisal, da »so delavci z modrim ovratnikom v zadnjih 15 letih v Združenih državah doživeli do 20-odstoten padec svojih plač« (Haywood, 1997, str. 103). Tako so delavci v matičnih podjetjih prišli pod pritisk grožnje, da bodo ostali brez službe, oziroma da se bodo njihove plače izenačile s plačami pri podizvajalcih. Še večja grožnja je selitev proizvodnje v nerazviti svet ali natančneje v dežele, kjer ljudje delajo za zares nizke plače, so brez socialnih pravic in niso sindikalno organizirani.

Globalni trg dela daje možnost, da podjetja svojo produkcijo teritorialno reorganizirajo tako, da bodo stroški minimalni. Hans – Peter Martin (1997, str. 114) podaja primer konfliktnosti med zaposlenimi pri največjem svetovnem proizvajalcu gradbenih strojev in buldožerjev Caterpillarju in vodstvom podjetja.

Leta 1991 je Caterpillar dosegel rekordni promet in dobiček, obenem pa je svojim zaposlenim napovedal brezpogojno 20 odstotno znižanje plač ter podaljšanje delovnega časa. Zaposleni v obratih, razpršenih širom po ZDA, so pod vodstvom sindikata pričeli s stavko. Vodstvo podjetja se ni vdalo in svetu pokazalo, kako lahko svetovno organiziran koncern zlomi moč sindikata. Medtem ko so delavci bili na stavki, je vodstvo podjetja, ob podpori informacijske tehnologije, izvedlo vzporeden proces proizvodnje pri podizvajalcih, predvsem v tujini. Medtem ko so zaposleni blokirali Caterpillarjeve obrate, je podjetje celo povečalo obseg proizvodnje in prodaje. Odkar so se delavci končno vdali, so primorani delati tudi po 12 ur dnevno in tudi čez vikende, če je potrebno.

Primer Caterpillarja zelo nazorno kaže, kako se je v globalnem gospodarstvu poslabšal položaj in pravice delavcev. Globalizacija torej ne pomeni samo izkoriščanja prednosti, ki jih ponujajo oddaljeni nabavni trgi, ampak pomeni tudi nove možnosti organizacije znotraj nacionalnega gospodarstva, ki jih ponuja visoko razvita informacijska tehnologija.

Primer Caterpillarja bom uporabil, da pokažem na še druge spremembe, ki v globalnem gospodarstvu vplivajo na položaj zaposlenih.

Očitno reorganizacija proizvodnje iz lokalnega na mednarodni nivo podjetjem bistveno zniža stroške poslovanja. Finančni trgi pozitivno odreagirajo na novice, ki so v preteklosti pomenile padec cen delnic. Objava podjetij, da bodo znižala število zaposlenih, je jasen znak. Finančnim analitikom pomeni vključitev podjetja na širše mednarodno prizorišče, v katerem bo iskalo najbolj ugodne pogoje zaposlovanja delavcev. Dobički takih podjetij bodo v prihodnje dajali večje donose in zato so investitorji za njihove delnice pripravljene odšteti več denarja.

Svetovna konkurenca na trgu dela je prizadela tudi sindikalna gibanja. Članstvo združenj, ki naj bi skrbela za pravice delavcev, pada. Na eni strani postajajo sindikati nemočni pri pogajanjih z velikimi delodajalci, na drugi strani pa delodajalci omejujejo svobodo sodelovanja delavcev v sindikalnih združenjih. Na tak način ostaja delavstvo brez tradicionalnega načina organiziranja, skozi katerega si je v preteklosti izboljšalo svoj družbeni položaj.

Veliki koncerni niso samo napovedali znižanja števila brezposelnih, ampak so se prakse tudi poslužili. Pričakovali bi, da imajo na prelomu tisočletja vsaj izobraženi ljudje zagotovljene službe in da je pridobitev izobrazbe neke vrste garancija za prihodnost. Izkazalo se je, da so podjetja pričela racionalizirati tudi s kvalificirano delovno silo. Če so nekvalificirane delavce enostavno zamenjali z delavci pri podizvajalcih ali z delavci iz oddaljenih trgov, se reorganizacija dela, v katerega so vpleteni izobraženi kadri, odvija drugače. Konkurenčna si podjetja so pričela sodelovati pri razvoju (Svetličič, Singer, 1996, str. 84) in si tako prihranijo veliko stroškov, med katerimi so tudi stroški dela. Kvalificirana delovna sila je bila prizadeta tudi zaradi dislokacije vodenja razvojnih projektov in povečane učinkovitosti. Sodobna tehnologija omogoča hitrejšo delo in povezovanje strokovnih kadrov, ki sodelujejo pri skupnem projektu. Danes pri skupnih projektih sodelujejo strokovnjaki iz konkurenčnih si podjetij ali iz različnih dejavnosti. Delo je usklajeno preko Interneta, podjetja pa opuščajo svoj lastni razvoj. Najbolj zanimivi so primeri iz avtomobilske industrije, ko se popolnoma enaki avtomobili prodajajo pod različnimi blagovnimi znamkami. To pa še ni vse. Tako ko so delavci z modrimi ovrtniki na globalnem trgu delovne sile dobili konkurenco, bo izobraženim kadrom v prihodnje grozila konkurenca možganov (Nordstrom, Ridderstrale, 2001, str. 101).

V devetdesetih letih se je pojavila nova ekonomija, ki je zagotovo poseben pojav. Cene delnic neprekinjeno rastejo, inflacija je na zelo nizki ravni ob hkratni nizki brezposelnosti. Na trgu dela pa vseeno ni vse tako cvetoče, kot se želi prikazati. Nova ekonomija pomeni polno zaposlenost in nizko inflacijo ob nižjih plačah. Delavci, ki zaradi reorganizacije izgubijo službe v dobro stoječih podjetjih, že čez nekaj dni nastopijo s službo pri podizvajalcih del, kjer so plače nižje, kjer ni sindikalne organiziranosti in se že čez nekaj dni lahko ponovno znajdejo brez službe. Delež družbenega proizvoda, ki je namenjen plačam se je v ZDA že zmanjšal.

Nova ekonomija je tako tudi posledica nemoči delavcev, da bi ohranili svoja delovna mesta pri neposlabšanih pogojih. Globalizacija je delodajalcem dala dovolj moči, da trg delovne sile prevzemajo v svoje roke. Prebivalcem razvitih držav globalizacija prinaša višjo dostopnost proizvodov, obenem pa povzroča socialne probleme, kateri lahko v prihodnje dosežejo nepredvidene razsežnosti. Zaposleni prebivalci razvitega sveta so tudi glavni potrošniki v globalnem gospodarstvu. Se bodo dobički multinacionalnih podjetjih kljub

temu, da razpoložljivi prihodki potrošnikov padajo, obdržali na visoki ravni? Na to vprašanje poskušam odgovoriti v naslednjem poglavju.

5.3 Globalno gospodarstvo iz vidika podjetij

Nova ekonomska podoba sveta je v veliki meri spremenila način poslovanja podjetij. Priložnosti globalnega gospodarstva, ki so se ponudile od osemdesetih let dalje, so nekatera podjetja skrbno izkoristila. Stopila so na pot visoke rasti, njih tržna vrednost pa se je zelo povečala. Danes so to nadvladavala ali multinacionalna podjetja. S hkratno prisotnostjo v več državah se umikajo oviram, postavljenih v posameznih državah. Druga podjetja globalne priložnosti niso izkoristila in so ostala ukoreninjena na domačih tleh, kjer se soočajo z mnogimi omejitvami. Neprožno se morajo boriti s problemi, katere so, s skokom na tuje, multinacionalna podjetja preskočila.

5.3.1 Tradicionalna podjetja

Vsa podjetja se niso uspela aktivno vključiti v globalno gospodarstvo. Vzroke za to gre iskati v majhnosti, v pomanjkanju ustreznih kadrov znotraj podjetja, v lokalni angažiranosti, v finančnih in poslovnih krizah itd. Kljub temu, da so ostala izven skupine nadvladavanih podjetij, še naprej živijo in bodo, dokler bodo pri življenju ostala, glavni zaposlovalci. To so podjetja, ki se ukvarjajo s proizvodnjo zastarelih izdelkov, ki kot podizvajalci delajo za velike koncerne, podjetja iz prehranske industrije ter storitvena podjetja. Na trgu se bodo obdržala, dokler bodo tržne cene njihovih artiklov še dovolj visoke, da bodo pokriti stroški produkcije. Globalna konkurenca namreč vodi v nižanje cen izdelkov in prav lahko se zgodi, da bodo veliki koncerni najprej spustili cene in opravili s tradicionalnimi podjetji, potem pa cene spet dvignili. Tradicionalna podjetja, ki delajo kot podizvajalci, se soočajo z globalno konkurenco ostalih podizvajalcev. Pri življenju bodo ostala, dokler veliki koncerni ne bodo našli boljših ponudnikov. Nekoliko boljša je perspektiva za storitvena podjetja, kajti mnoge storitve niso mobilne.

Globalizacija je podjetjem, ki se ji niso prilagodila, prinesla cenovno konkurenco. Kako dolgo bodo ta podjetja ostala pri življenju, je odvisno od tržnih cen. Pri tem velja opomniti, da vse večji izpadi dohodkov potrošnikov vodijo v padeč povpraševanja in posledično k nižjim tržnim cenam.

5.3.2 Multinacionalna podjetja

Nadnacionalna podjetja so se pojavila v obdobju zgodnje kolonizacije. Njihov namen je bil, da so izkoriščala kolonije ter tako posameznikom in državam prinašala visoke zasluge. V preteklosti so takšna nadnacionalna podjetja imenovali »indijske družbe« ali »družbe za Indije«, pri čemer so Indije označevale kolonije. Odnosi med državami, iz katerih so »družbe za Indije« prihajale, in kolonijami, so temeljili na rasni in narodnostni razliki. Stara nadnacionalna podjetja so se s početka ukvarjala zgolj s trgovino, kasneje pa so v kolonijah organizirala produkcijo.

V današnjem svetu so multinacionalna podjetja tisti osebk, ki imajo od globalizacije največjo korist. Organizirana so tako, da imajo v svetu svoja hčerinska podjetja ali da se poslužujejo podizvajalcev. Vodena so iz profitnih centrov, ki so nameščeni v razvitem svetu. Vodstvo teh podjetij nenehno analizira nabavne trge in se razmeram na njih prilagaja. Predmet podrobne analize so tudi ostali pogoji gospodarjenja, ki jih neka država nudi. Sem spadajo davčne stopnje, delovna zakonodaja, omejitve v zvezi z onesnaževanjem okolja ter splošne omejitve trgovine.

Vodstva multinacionalnih podjetij stremijo k čim višjemu dobičku. Ena izmed glavnih kategorij stroškov, s katerimi se podjetja srečujejo, je povezana z najemanjem delovne sile. V osnovi obstajajo stroški dela, torej višina mezde. Mezde so nižje v nerazvitem svetu, vendar se počasi dvigajo in se asimptotsko približujejo mezdami na zahodu. Vodstva podjetij skrbno proučujejo, na katerih trgih se splača najemati delavce, tako da so stroški čim nižji (Svetličič, Singer, 1996, str. 145). Pri tem morajo paziti tudi na druge omejitve in olajšave, ki jih ponujajo vlade. V nekih državah je, na primer, dovoljeno zaposlovati otroke, v drugih pa je zakonodaja dela bolj urejena. Zakonodaja dela zajema vrsto zakonov, ki jih zaposlovalci, četudi so oddaljeni 15000 kilometrov, dobro poznajo. Obenem se nekatere države s subvencijami trudijo, da bi spodbujale zaposlovanje domače delovne sile. Tudi na takšne vabe so vodstva velikih podjetij pozorna. Pogoji zaposlovanja po državah so zelo različni, zato morajo podjetja biti zelo pozorna na številne dejavnike, ki vplivajo na stroške dela in na možnost zaposlovanja. Poznavanje svetovnih trgov dela in dotične zakonodaje jim omogoča minimiranje stroškov dela. Podjetja so sicer zelo mobilna, kadar gre za finančne naložbe ali za sodelovanje s podizvajalci, pri tujih neposrednih naložbah pa morajo biti bolj pozorna. Tu je mobilnost na kratki rok omejena in selitev proizvodnje prinaša stroške.

Podobno kot pri delovni zakonodaji, je tudi na področju onesnaževanja okolja za podjetja nujno, da poznajo dotično zakonodajo. Medtem ko na zahodu prihaja do omejevanja onesnaževanja (sicer prepočasi), so vlade tretjega sveta predvsem zaradi pomanjkanja protestnih skupin prebivalstva indiferentne do problema onesnaževanja. Še več, jemljejo ga

kot priložnost, da z dopuščanjem onesnaževanja privabijo kapital. Multinacionalke oziroma njihova vodstva so na preži za takšnimi priložnostmi (Trampuž, 2000, str. 20). Tudi tu morajo v primeru tujih neposrednih naložb biti pozorni na dolgoročnost privlačnosti.

Niti ugodni pogoji zaposlovanja, niti nekaznovano onesnaževanje, niti oboje skupaj ne morejo pripomoči k ustanavljanju, oziroma prevzemanju podjetij v tujini, če ni zagotovljena prosta trgovina. Ovire, ki jih pri trgovanju še držijo posamezne države, lahko v celoti preprečijo prihod multinacionalnih podjetij, oziroma zmanjšajo privlačnost dežele. Zaradi tega podjetniški lobiji na zahodu spodbujajo procese liberalizacije trgovine, saj bodo prav podjetja, njih vodje in njih lastniki imeli od proste trgovine največ koristi. V poglavju o vpletenosti delavcev v globalno gospodarstvo pa smo spoznali tudi negativne posledice liberalizacije. Podjetja so organizirana v združenja, v okviru katerih pritiskajo na vlade, da se sproščajo procesi liberalizacije. V osemdesetih letih so bila združenja podjetij pri lobiranju zelo uspešna, saj so bile konzervativne vlade prepričane v prednosti liberalizacije.

Na področju pretoka kapitala je liberalizacija kapitalskih tokov tudi zelo pomembna. Predvsem finančne institucije imajo od neomejenega pretakanja kapitala visoke koristi. Špekuliranje pri finančnih naložbah prinaša trenutne dobičke, obenem pa povzroča finančne krize. Svetovno gospodarstvo je zelo ranljivo, kar se je pokazalo v primeru azijske in mehiške krize, prav tako pa so ranljive tudi vlade, ki so pred močjo kapitala brez orožja. Zanima nas odnos multinacionalk do globalizacije. Prost pretok kapitala in denarnih sredstev omogoča, da podjetja svoje dobičke dosegajo v tako imenovanih »davčnih oazah«. Tam imajo ustanovljene podružnice, z enim zaposlenim in z enim samim računalnikom. V svojih podjetjih širom sveta obratujejo brez dobičkov, ki jih na koncu izkažejo v podjetju ustanovljenem v davčni oazi. Še več, v državah kjer zaradi težav lahko zaprosijo za državne spodbude in pomoči, bodo prikazali izgube. Visoko dobičkonosna podjetja prejemajo državne podpore, namesto da bi plačevala davke.

V globalnem svetu, to je svetu hitrega pretoka informacij, je to popolnoma normalno stanje. Milijoni gospodinjstev po svetu se srečujejo s prihranki. Privarčevana sredstva želijo prenesti v prihodnost tako, da bodo v nekem prihodnjem trenutku imela ob upoštevanju tveganja kar največjo vrednost. Na voljo imajo veliko različnih naložb in izberejo nekaj izmed njih. Svoje prihranke naložijo neposredno v podjetja v obliki delnic ali obveznic, včasih pa se odločijo za finančno naložbo v sklad. V tem drugem primeru se vodstvo sklada odloči, kolikšen del sredstev varčevalcev bo naložilo v varne naložbe, npr. v državne obveznice ali v stabilna podjetja, in s kolikšnim delom bodo več tvegali.

Pri nalaganju sredstev neposredno v podjetja bodo, ne glede na to ali gre za posameznike ali za sklade, finančni investitorji stremeli po čim višjem donosu ob danem tveganju. Za vodstva multinacionalnih podjetij je najpomembnejša rast tržne vrednosti podjetja. Ta je

odvisna od pričakovanih dobičkov, saj ti vplivajo na pričakovanja finančnih investitorjev. Slednji s svojim povpraševanjem po delnicah glede na pričakovanja dvigujejo podjetju tržno vrednost. Finančne investitorje, ki so poosebljeni v gospodinjstvih, imenujemo kapitalisti. Kapitalistov torej ne zanima, s čim se bo podjetje ukvarjalo. Pogosto niti ne vedo, v katerem podjetju je naložen njihov denar. Zanimajo jih samo številke.

Na drugi strani deluje vodstvo podjetij. To je soočeno s konkurenco, ki jo predstavljajo druge naložbene možnosti. Vodje podjetij, ki bodo uspeli zadovoljiti svoje finančne investitorje, bodo ostali na položaju in bodo bogateli. Tiste vodstvene ekipe, ki ne bodo uspešne, bodo odpuščene. Zatorej morajo biti vodstva podjetij stalno na preži za priložnostmi, ki jih ponuja svet. V bitki za obstanek na položaju morajo vse ponujene priložnosti izkoristiti. Sami lastniki podjetij, to je lastniki kapitala, že dolgo niso več vpleteni v delovanje podjetij. Njihove oči so usmerjene v borzne indekse.

Multinacionalna podjetja, kot tudi druge delniške družbe, torej ne predstavljajo več svojih lastnikov, ampak moramo njihovo poslovanje razumeti kot akcije vodstva podjetij. Lastniki Caterpillarja torej niso nič krivi za to, ker je manager svojim delavcem napovedal vojno in jo tudi dobil. Lastniki Caterpillarja so se zanimali zgolj za rezultate podjetja. Še več, mnogi izmed njih sploh ne vedo da so preko skladov udeleženi pri financiranju največjega svetovnega proizvajalca strojev in buldožerjev. Morda so celo sami, zaposleni s svojimi naložbami, preko skladov delovali proti samim sebi.

5.3.3 Kratkoročni proti srednjeročnim ciljem podjetij

V zgornjem poglavju smo ljudi zahodnega sveta obravnavali kot delojemalce in kot potrošnike. Sedaj bomo ti dve vlogi približali in zahodnega človeka postavili v boj s podjetji za delitev družbeno ustvarjenega kolača. Delavci se že dolgo trudijo, da bi pri delitvi družbenega proizvoda dobili zadosten ali celo čim večji delež. V preteklosti je zaradi tovrstnih teženj prišlo celo do revolucij. Delavci so si dolgoročno priborili večji delež, kot so ga imeli v zgodnjem stadiju kapitalizma, a v dobi globalizacije jim preti poslabšanje položaja.

Podjetja stremijo k čim višjim dobičkom in tako povečujejo svojo tržno vrednost. Dobiček je razlika med prihodki in stroški. Da bi podjetja dobivala kar največ dobičkov, morajo strmeti k čim višjim prihodkom in k čim nižjim stroškom. Kot bomo videli, je to dvorezen meč.

Na strani stroškov so mezde najpomembnejša kategorija. Podjetja se zato borijo, da bi bili stroški dela čim nižji. Zgodovinsko že dve stoletji poteka boj za delitev kolača, na katerega

ne smemo gledati samo iz parcialnega vidika posameznega podjetja, ampak tudi iz vidika celotnega sistema. Posamezna podjetja v mezdah vidijo strošek, ki znižuje dobiček. Čim nižje stroške imajo, tem bolj so konkurenčna v primerjavi z ostalimi podjetji. Tako bijejo svoj samostojen boj za čim nižje stroške dela. Skupaj z drugimi podjetji pa si pomagajo, da se z združenimi močmi zoperstavljajo pritiskom delavstva. Vse skupaj vodi v zniževanje stroškov.

Dodaten strošek so za podjetja davki. Podjetja si prizadevajo, da bi plačala čim manj davkov in skupaj lobirajo proti državi, posamezno pa se jim izogibajo na več načinov.

Na drugi strani so prihodki podjetja. Ti so odvisni od povpraševanja na trgu. Tržne cene so določene s strani povpraševalcev in so odvisne tudi od stopnje konkurence. Podjetja želijo na trgu čim več iztržiti, toda nasproti njim je povpraševanje. Odvisno je od višine dohodkov, ki jih prejmejo zaposleni in država. Za delavce je značilno, da vse svoje prihodke potrošijo in na dolgi rok ne varčujejo. Višina dohodkov, ki jih prejmejo, določa višino efektivnega povpraševanja s strani delavcev. Podobno je pri državi. Večina držav vse prihodke potroši in imajo na dolgi rok izravnano blagajno. Nekatere države tudi varčujejo in skrbijo za akumulacijo kapitala. V glavnem pa je tudi potrošnja države pomemben dejavnik efektivnega povpraševanja.

Zatorej so cilji podjetij v paradoksu. Danes, ko je zaradi globalizacije napočil čas zmanjševanja udeležbe delavcev pri delitvi družbenega kolača, si sektor podjetij ne sme privoščiti, da bi delavcem in državi zmanjševal dohodke. Prav dohodki države in delavstva tvorijo končno potrošnjo, ta pa je najpomembnejši vir povpraševanja.

Če bodo hotela podjetja dolgoročno preživeti ob zmanjšani udeležbi delavstva, potem bodo morala konkurirati med seboj. Njihov položaj ne bo enostaven. Na eni strani bodo morala racionalizirati pri najemanju dela, na drugi pa si želeli, da ostala podjetja izplačujejo kar čim višje plače. Zaposleni nekega podjetja še zdaleč niso potrošniki proizvodov tega istega podjetja. So potrošniki proizvodov celotnega sektorja podjetij. Zato bo za posamezno podjetja najbolje, da izplača čim manjše mezde, obenem pa da celoten sektor podjetij izplača kar največ mezd. Seveda je takšna zaposlovalna politika nemogoča. Če se celoten sektor podjetij skupaj ne bori proti delavskim zahtevam, potem bo tudi posamezno podjetje dokaj neuspešno. Prav tako bodo delavci tega podjetja videli, da druga podjetja izplačujejo višje plače in bodo menjali delodajalca. Posameznim podjetjem ne preostane drugega, kot da na kratki rok zmanjšujejo stroške dela, saj bo na dolgi rok to nemogoče.

To isto polemiko lahko prikažemo tudi skozi časovni odmik interesov. Razlika je le v tem, da je tu celoten sektor podjetij na kratkoročno zainteresiran za čim nižji delež mezd v družbenem produktu. Ko pa se te mezde spremenijo v efektivno povpraševanje, potem kratkoročni cilj pride v konflikt z srednjeročnim.

Posamezna podjetja bodo na kratek rok sledila svojim ciljem nizkih stroškov, na srednji in dolgi rok pa bodo skupaj s preostalimi (delavci in ostalimi podjetji) sodelovala pri uravnoteženi delitvi družbenega proizvoda. Le na tak način bo ohranjena akumulacija in povpraševanje. V globalnem svetu, ko delavci zaradi globalne konkurence na trgu dela ostajajo nemočni, bo za podjetja kompromis še kako pomemben.

5.4 Iz vidika zahodnih vlad

Osemdeseta leta so bila zaznamovana s pohodom neoliberalizma. V Veliki Britaniji in v ZDA so njegovi zagovorniki, predvsem konzervativni ekonomisti iz vrst monetaristov, liberalistična načela povzdignili v vladno ekonomsko politiko. V času predsedovanja Reagana in Thatcherjeve je (Soros, 1999, str. 128), skladno s temi načeli prišlo do umikanja države iz gospodarstva. Prejšnja vloga države, ob kateri je le - ta lebdela nad gospodarskim dogajanjem, je bila zavrnjena. Podjetja naj delujejo svobodno in to bo dovolj za gospodarski razcvet. Ekonomisti monetaristične šole so obljubljali, da bo s strani države neovirano podjetništvo obrodilo sadove, od katerih bodo imeli koristi prav vsi. Ustvarila se bodo mnoga delovna mesta, pospešilo se bo trgovinsko sodelovanje. Gospodarska aktivnost se bo celo tako povečala, da bo ob bistveno nižjih davčnih stopnjah absolutna velikost pobranih davkov večja. Skladno s temi obljubami se je pričela deregulacija gospodarstva. V velikem projektu so države ukinile nadzor in iz uporabe umaknile instrumente za poseganje.

V tem obdobju je prišlo do privatizacije državnih podjetij. Zakon ponudbe in povpraševanja je postal vodilno načelo konzervativnih vlad Reagana in Thatcherjeve. Vsakršno vmešavanje države je postalo neupravičeno. Novi pogledi na gospodarstvo so preplavili svet. Sledila je deregulacija in sproščanje trgovine. Ovire so se odstranile in pričelo je nastajati svetovno tržišče za vse dobrine. Obenem z opuščanjem carin in trgovskih omejitev so se pričeli sproščati tokovi kapitala. Njegovo alokacijo je treba prepustiti le zakonom trga.

V letih, ki so sledila, je trg naredil svoje. Svetovna konkurenca je pričela pritiskati na vse veje gospodarstva in mnoga podjetja so se znašla v težavah. Kdor je svetovno ali globalno priložnost takoj izkoristil, je svoje podjetje popeljal na pot visoke rasti. Država, stari partner v gospodarstvu, pa ni imela veliko izbire. Neovirano delovanje trga je predvsem na trgu kapitala njeno delovanje popolnoma omejilo. Prost pretok kapitala med večino nacionalnih gospodarstev je politiko spremenil v sužnja, ki poje kapitalu. Politika je pričela zaostajati za gospodarstvom (Woods, 1996, str. 107). Za vsak napačen korak je politika kaznovana s težkimi posledicami.

Gospodarstva so tako kot še nikoli odvisna od stanj na finančnih trgih. Pravzaprav so današnji finančni trgi, ki služijo oplajanju kapitala, krovni vsem ostalim ekonomskim aktivnostim. Kadar na finančnih trgih vlada nezadovoljstvo, takrat trpijo trgi dela, trg blaga in devizni tečajji. Gospodarstvu se obeta nazadovanje. V takšnih razmerah bi država lahko intervenirala, toda v osemdesetih letih je ostala brez lastne avtonomnosti. Kapital ima pristo pot, da državo zapusti, in bo to tudi storil. Gospodarska in finančna kriza sta neizbežni. Delavci izgubijo svoja delovna mesta in prebivalstvo postane nezadovoljno. Politiki na oblasti so se izkazali za neprimerne in bodo na naslednjih volitvah kaznovani z izgubo volilnih glasov. Deregulirani in globalizirani trgi kapitala so državi odvzeli moč. Ta je postala suženj v rokah kapitala in si ne sme privoščiti nobenih spodrseljajev. Že vonj po za kapital neugodnih razmerah prizadene finančni sistem vsake države, kar neizogibno povzroči gospodarsko krizo.

Osemdeseta leta so v gospodarski politiki pomenila tudi opuščanje davkov. Po mnenju privrženecv neoliberalizma naj bi davki zgolj ovirali podjetja pri svojih odločitvah in tako zavirali gospodarstvo. Opustitev davkov bo podjetjem dala nov zagon in koristi od tega bodo tolikšne, da se bo stanje državne blagajne izboljšalo. Podjetja bodo povečala svojo aktivnost in pri manjših davčnih stopnjah absolutno več prispevala. Na drugi strani bo, ob vsesplošnem gospodarskem razcvetu, potrebnih manj sredstev za socialo. Realnost se je izkazala drugače od predvidevanj konzervativnih ekonomistov in njim poslušnih politikov. Proračuni so zašli v težave, od česar so koristi imeli bogati prebivalci, ki so državi po visokih obrestnih merah posodili denar za krpanje proračunske luknje. Toda to še ni največja negativna posledica neoliberalistične politike na davčnem področju.

Deregulacija in sproščanje svetovne trgovine ter kapitalskih tokov sta države postavila pred težko preizkušnjo. Podjetja in kapital sta svobodna, da bežita po svetu in iščeta najbolj ugodne razmere. Ob taki mobilnosti si države ne morejo privoščiti, da bi podjetjem in kapitalu pripravile neugoden teren. To ima daljnosežne posledice. Država je vse bolj v krizi in je ujeta v past.

Svetovna konkurenca pritiska na podjetja, da znižujejo stroške produkcije. Na strani stroškov med državami najbolj varirajo stroški za plače. Pritiski na plače so vse hujši in mnogi zaposleni so se znašli brez služb (Gentle, 1996, str. 116). V takšnih razmerah je nujno potrebna vsaj socialna politika države. Toda države so danes kronično brez denarja, saj si obdavčitev ne morejo privoščiti. Predvsem najbolj mobilni osebki v gospodarstvu so na davke zelo občutljivi. Podjetja in kapital se bodo v trenutku preselili na rezervni teren. Tako državi ostane samo še možnost, da obdavčuje nemobilne osebke, delavce. Ker pa je v njihovih rokah čedalje manj denarja, državni proračuni ostajajo v težavah. Vodenje države je postalo zelo težavno in v prihodnje se bodo države razbremenile socialnih skrbi.

Alternative davčnim prihodkom ni. Zadolževanja si države ne morejo privoščiti, saj je to znak za proračunsko luknjo in finančne težave. Sledi neoviran beg kapitala, z njim pa še večje težave.

Deregulacija v osemdesetih letih je zajela tudi trg delovne sile. Če so v preteklosti bili delavci precej zaščiteni, so v novem obdobju brez vsakršne garancije za prihodnost. Do slabšanja položaja delavcev je prišlo iz dveh razlogov. V osnovi je liberalistična politika dala prednost trgov, ki bodo že sami uredili, da bo prav. Podjetja so tako dobila možnost, da delavce bolj izkoristijo. Nove zakonodaje so razbremenile podjetja in ta so postala svobodnejša pri ravnanju z delavci.

Sproščanje svetovnih trgov kapitala in odpiranje svetovnega tržišča je potekalo pod pokroviteljstvom mednarodnih organizacij.

5.5 Globalni spor

5.5.1 Pot v konfliktnost

Glavne razlike med kolonializmom in globalizacijo so v demokratičnosti procesov in v vrednotah. Če so bili kolonialni imperiji zgrajeni s pomočjo vojaške sile, je sodobni sistem zgrajen v okviru demokratičnih načel. Izkoriščeni narodi v kolonijah so veljali za manj vredne in kolonialistične države so nad njimi izvajale politiko rasizma in nacionalizma (Wallerstein, 1999, str. 22-23). Danes takšnih odnosov ni več, besede o zahodni nadnaciji naletijo takoj na proteste. Svet se je z humanega vidika spremenil.

Med kolonializmom in globalizacijo obstajajo tudi mnoge podobnosti. Teh je več kot razlik, zato se globalizacijo označuje kot nov stadij ali kot novo obliko kolonializma. Multinacionalna podjetja se okoriščajo pravnih praznin v svetu (Nordstrom, Ridderstrale, 2001, str. 128), njim v pomoč delajo mednarodne institucije in zahodne države. V času kolonializma so vlogo multinacionalk igrale »družbe za Indije«, izza katerih so stale kolonialistične države s svojimi vojskami. Interese od svetovnih »odnosov« je v obeh primerih imela manjšina.

Ni torej naključje, da sta oba sistema naletela na nasprotnike. Že v času kolonializma so posamezniki in združenja ostro nasprotovala izkoriščevalskim odnosom, ki so jih zahodnjaki gojili s kolonijami. Marx (1979, str. 575 - 596) je npr. obsojal uničevanje indijske družbe in njenega gospodarstva, katerega so Angleži v celoti zamutili.

Današnje protiglobalizacijsko gibanje se je pričelo razvijati v poznih osemdesetih letih, široke razsežnosti pa je dobilo na protestih v Seattlu leta 1999. Od takrat dalje se protestniki zbirajo na vseh pomembnih srečanjih mednarodnih organizacij. Globalizacija je povezala prav njene nasprotnike s celega sveta.

Nasprotniki globalizacije vidijo današnje svetovne odnose kot nevzdržne (People' Global Action, 2002). Opozarjajo na neenakosti med revnimi in bogatimi, kar velja tako za neenakosti med državami kot tudi za neenakosti med prebivalci istih držav. Sodobni kapitalistični sistem se je razvil v taki smeri, da razlike iz preteklosti še povečuje. Svetovna konkurenca negativno vpliva na gospodarske razmere tako v razvitem kot v nerazvitem svetu. Prebivalci nerazvitega sveta za svoje delo prejemajo zelo nizke mezde in so brez socialnih pravic, na drugi strani pa delavci na zahodu izgubljajo službe ali pa se njihove mezde znižujejo. Sklicujejo se na več primerov opeharjenja že tako revnih narodov. Omenjena je privatizacija vodnih virov v Afriki, zaradi katere mnogi ljudje ne morejo več do pitne vode, izsilil pa jo je Mednarodni denarni sklad. Azijski kmetje ne smejo več pridelovati tradicionalnih sort svojih kulturnih rastlin, ki so že stoletja temelj preživetja. Zahodna podjetja so zgornje sorte registrirala.

Druga glavna skrb nasprotnikov globalizacije je onesnaževanje okolja. Podjetja v bitki za dobičke nasprotujejo sprejemanju ustrezne zakonodaje, ki bi zaščitila naravo. Organizirana so v močna združenja, katerih lobiji se uspešno zoperstavlja novostim s področja okoljevarstva. Izkoriščanje okolja je tudi del druge glavne skrbi. Naravne vire bi morali izkoriščati v manjšem obsegu in dati prednost človekovemu delu. Tudi na tem področju se omenjajo praktični primeri, od ameriškega nasprotovanja zmanjšanju emisije ogljikovega dioksida do nezaščite želv.

Tretja glavna skrb je povezana s pešanjem vloge države. Opazno je, da so države izgubile veliko suverenosti. Iz območja odločanja jih je izrinil kapital. Finančni trgi, špekulantje in bogati ljudje nasploh so zaradi visoke stopnje mobilnosti prevzeli oblast nad pomembnimi odločitvami, kot so zadolževanje države, javne finance, pogoji trgovanja in zakonodaja s trgov delovne sile.

Nasprotniki globalizacije sicer le-te ne zavračajo. Svet je nedeljiv in sodobna informacijska tehnika omogoča kulturne izmenjave med ljudmi iz različnih koncev sveta. Imamo priložnost, da medsebojno izmenjamo ideje in poglede na življenje in tako, prav s pomočjo globalizacije, premagamo zahodno hegemonijo.

Glavni trn v peti nasprotnikov globalizacije so mednarodne institucije, ki omogočajo nepravilni potek razvoja svetovne družbe. Mednarodni denarni sklad (MDS), Svetovna banka (SB) in Svetovna trgovinska organizacija (STO) so najpogosteje obtožene institucije.

Kljub temu, da je njihovo delovanje uradno (World Trade Organization, 2002) namenjeno oblikovanju prijaznejšega sveta, vsakodnevno nanje letijo številne kritike, zasedanja pa spremljajo bučne demonstracije. Uradna predstavitev in močna medijska podpora nam delovanje omenjenih institucij predstavi kot aktivnosti usmerjene v dobro vseh prebivalcev sveta. Mnogi se z uradno podobo mednarodnih organizacij ne strinjajo in z različnimi primeri kažejo, kako je njihovo delovanje zgolj veter na mlin kapitalizma.

MDS državam, skupaj s krediti ali jamstvi, vsiljuje vzpostavitev razmer, ugodnih za oplajanje kapitala. Takrat ko bi moral pomagati državam v krizi, priskoči na pomoč tako, da poplača upnike držav v krizi, kot bi ti v zahtevanih obrestnih merah ne imeli vključenega tveganja. Za dodeljevanje pomoči postavlja pogoje, ki so za državo prosilko in njene prebivalce škodljivi. Prosilke navadno pogojem ustrezajo, saj je potreba po pomoči MDS za politiko preveč pomembna. Poleg tega se morajo države truditi, da na vse načine ustregajo zahtevam MDS, saj se jih le tako drži dobro ime in so zanimive za tuj kapital.

Svetovna trgovinska organizacija (STO) je bila ustanovljena leta 1995 z namenom pospeševanja svetovne trgovine. Svoj sedež ima v Ženevi. Pospeševanje svetovne trgovine se dogaja skozi pogajanja med državami, ki se obvežejo, kako bodo odstranjevale ovire in na kakšen način bodo spodbujale mednarodno trgovino. S sprejemanjem izpogajanih pravil trgovanja med članicami posamezne države članice na STO izgubljajo suverenost. Izguba suverenosti na področju gospodarjenja članico onesposobi, da bi delovala v prid svojim državljanom in okolju. V vsakem krogu pogajanj prihaja do dodatnega prenosa pristojnosti s članic na STO in do zmanjšanja suverenosti držav. Na tak način STO postaja vse močnejša, članice pa vse šibkejše. Nasprotniki globalizacije označujejo STO kot prevzemalko sveta, ki v prid multinacionalnih podjetij izničuje zakone, ki so v preteklosti varovali populacijo revnih v svetu, ščitili okolje in varovali zdravje ljudi. Obtožujejo jo, da omogoča zgolj višanje zasebnega dobička na račun vseh ostalih dejavnikov, vključno z zdravjem in kvaliteto življenja večine prebivalstva. STO je krovna organizacija za liberalizacijo svetovne trgovine. Stiglitzu se to zdi lepo in v liberalizaciji vidi priložnost za vse države. Toda v praksi do poštene liberalizacije ne prihaja, saj zahodne države izvajajo neoprotekcionizem. Svoje trge (predvsem prehrabene) zapirajo pred proizvodi iz nerazvitega sveta (Adenil, 2002, str. 28).

Danes se številna združenja s skupnimi močmi borijo proti STO, ki si je do sedaj prizadevala le za brezpogojno odprtje trgov v prid transnacionalnih korporacij na račun državnih gospodarstev, delavcev, kmetov in ostalih ljudi. Organizirano nastopajo na demonstracijah in ostalih protestih. S tem širšo svetovno javnost opozarjajo na probleme globalnega gospodarstva, katerega oblikuje tudi STO. Javnost osveščajo s praktičnimi posledicami, ki jih akcije STO povzročajo.

Svetovna banka (SB) je tretja najbolj osovražena mednarodna inštitucija. V Afriko je usmerila kredite v obliki strukturnih programov za pomoč prestrukturiranju gospodarstva Afrike. Državam, ki so pristopile k programu (bistvo programa so krediti), je vsilila svoje pogoje, katerih posledice so za revne ljudi katastrofalne. SB je v zameno za podelitev kreditov zahtevala privatizacijo državnega premoženja, razvrednotenje denarja, odstranitev trgovskih ovir, opuščanje denarnih podpor in znižanje izdatkov za zdravstvo in izobraževanje (Haywood, 1997, str. 125).

5.5.2 Nasprotniki nasprotnikov

Vlade sveta globalizacijo podpirajo, oziroma se ji ne zoperstavljajo. Vidijo jo kot priložnost, oziroma so nemočne. Le redke so ostale izven in so predmet vse zahodne kritike. Poleg vladnih zagovornikov pa je globalizacija rodila še nasprotnike nasprotnikov globalizacije, recimo jim zagovorniki globalizacije. Njihova dela vsebujejo kritiko protiglobalizacijskih pogledov.

Zagovorniki globalizacije se zgražajo nad protestniki in njihovim nasilnim demonstriranjem. Označujejo jih kot združenje levičarjev, okoljevarstvenikov in drugih skupin, katerih skupna točka je sovraštvo do kapitalizma in svobodne trgovine. Zavračajo kapitalizem kot sistem, ki je prebivalce razvitih držav rešil revščine in lakote. Blagostanje doseženo v kapitalističnem sistemu je neprecenljivo, zato je vsaka kritika nepotrebna (Capitalism defense project, 2001). Svobodna trgovina je s pomočjo kapitalističnega sistema ustvarila pogoje za razcvet globalnega gospodarstva, v katerem se zaradi primerjalnih prednosti dnevno privarčujejo milijoni dolarjev. Nasprotniki globalizacije torej niso nič drugega kot levičarji in okoljevarstveniki, ki se zoperstavljajo razvoju kapitalističnega sistema.

Zagovorniki globalizacije nastopajo nasproti trditvam protiglobalizacijskih skupin s svojimi argumenti. Na padanje moči države nasproti rasti moči multinacionalnih podjetij in finančnih trgov, kot enega izmed treh predmetov kritike, zagovorniki globalizacije odgovarjajo, češ da državi v končni fazi ostaja glavno orožje, s katerim lahko poseže v vsakem trenutku. To orožje je vojaški aparat, medtem ko multinacionalkam ostanejo le dolarji.

Na proteste proti izkoriščanju prebivalstva v nerazvitem svetu se zagovorniki globalizacije zoperstavljajo z mnenjem, da je to zaenkrat najboljša alternativa za nerazvite. Da ti prejemajo nižje plače, je normalno, saj se v primeru enakosti plač proizvodnja ne bi preselila v nerazviti svet. Primerjalna prednost revnejših držav je prav v nizkih stroških dela.

Alternativa nezaposlenosti v nerazvitem svetu je le v organizaciji proizvodnje za zahodni trg.

Trditvi nasprotnikov globalizacije, ki se nanašajo na uničevanje okolja v revnih državah, zagovorniki globalizacije ugovarjajo z mnenjem, da je zahodni svet dosegel visoko stopnjo razvitosti tudi skozi onesnaževanje in izkoriščanje okolja. Avtomobilska, jeklarska, kemična in električna industrija se ne bi mogle razviti, če bi se zahteve današnjih nasprotnikov globalizacije pojavile v času razvoja omenjenih dejavnosti na zahodu. Nekateri zagovorniki globalizacije so mnenja, da gre v primeru segrevanja ozračja za medijsko vojno proti kapitalizmu (Holcberg, 2001).

Končno so nasprotniki globalizacije le levičarji, kateri so se po razpadu vzhodnega bloka prebudili iz sanj o socialističnem sistemu. Danes so nasprotniki globalizacije brez alternativ in se obnašajo destruktivno.

Zatorej moramo globalno ekonomijo, ki temelji na svobodi in človekovih pravicah, ter prinaša blagostanje v svetu, sprejeti z zadovoljstvom, saj je to nenazadnje najbolj kooperativno in mirno svetovno obdobje v zgodovini (Locke, 2002).

6. KAKO NAPREJ

V prejšnjih poglavjih je prikazana nova podoba sveta. Izoblikovala se je s pomočjo informacijske revolucije na temeljih liberalizma iz 80. let. Ekonomski osebki iz vsega sveta so dobro povezani in sodelujejo v globalnem gospodarstvu. Med osebki poteka tudi huda konkurenca, saj je za globalno gospodarstvo značilna dobra informiranost. Liberalizem, deregulacija in konkurenca dovolijo svetovnemu gospodarstvu, da se razvija v neoklasični smeri, to je smeri, kjer ima vlogo le denar. Družbeni odnosi so se v zadnjih dvajsetih letih spremenili. Država je nasproti kapitalu izgubila moč in manevrski prostor za poseganje se je skrčil. Tudi delavci in sindikalna združenja so vse šibkejši, saj se grožnje po reorganizaciji produkcijskega procesa pogosto uresničijo. Podjetja preselijo proizvodnjo drugam, pri čemer so delavci in sindikati brez moči.

Nasproti kapitalu nemočne države so v težkem položaju. Njihova vloga delovanja v prid vseh državljanov se obrača na glavo. Kapital se danes obnaša kot otrok in potrebuje državno nego. Namesto da bi državni aparat služil prebivalcem, bo morda v prihodnje primoran delati proti njim, da bo lahko preživel. Že danes se kaže padec zaupanja v državo in splošno negodovanje prebivalstva. Politika je vpeta v past, ko mora kapitalu pripraviti plodna tla, v nasprotnem primeru pride do recesije, ki se na volitvah sprevrže v kazen.

Denarju se ni uspela zoperstaviti niti narava. Celotne alternativne politične stranke, zeleni, so klonile pred pohodom globalnega kapitalizma, ki z visoko mobilnostjo ogroža dežele gostiteljice. Pri postavljanju ekoloških omejitev so države zelo previdne. Če kapitalu ni všeč ekološka zakonodaja, se preseli tja, kjer so odnosi med ljudmi in naravo bolj liberalni.

V uvodu tega poglavja se ponovno odsevajo opozorila nasprotnikov globalizacije. Ogrožanje okolja, padanje moči države, ter vzpon lobijev in kapitala. Med nasprotniki globalizacije so mnoge znane osebnosti, kar daje polemiki verodostojnost. Še več, na nevarnosti globalizacije opozarjajo številna dela in položaj je prikazan kot zaskrbljujoč. Proti poteku dogodkov se je po mnenju nasprotnikov globalizacije treba zoperstaviti. V tem poglavju želim prikazati nekaj idej, kako globalizacijo držati pod nadzorom.

6.1 *Davčna politika*

Pravilno vodena davčna politika je temelj demokratičnega gospodarskega razvoja. Davčno prerazporejanje dohodka ohranja enakost med prebivalci in dopušča življenjske priložnosti

tudi nižjim slojem prebivalstva. Dokler bodo otroci delavcev imeli dostop do šol in učil, jim bo potencialno omogočena zgledna prihodnost. Enako velja za zdravstvo in socialo na splošno. Prerazporejanje dohodkov s strani bogatih k tistim, ki jih bolj potrebujejo, je nujno. Tako bo med prebivalci dolgoročno ohranjena enakost. Neenakost je ne le moralno sporna, ampak vodi družben razvoj v nezaželeni smeri. Pojav mikrokriminala je najbolj očitna negativna posledica, ki izvira iz družbenih razlik.

Dohodek se torej mora prerazporejati s strani bogatih k revnim. Žal pa razvoj globalnega gospodarstva poteka v nasprotni smeri. Davčno prerazporejanje je vse bolj usmerjeno v korist bogatih (privilegij mobilnih) in na škodo revnih. Bogati prebivalci in podjetja pritiskajo na vlade ter zahtevajo nižje davčne stopnje. Pri nižanju davčnih stopenj so uspešni skozi politični proces in skozi grožnjo izselitve. Desničarske vlade v svojih programih ponujajo nižanje davkov in se ga tudi v praksi lotevajo. Po obdobju desničarske oblasti, se bo na oblast povzpela levica in del škode bo popravljen. Za nacionalni davčni sistem je bolj kot politično zniževanje davkov nevarna mobilnost, ki vodi davkoplačevalce v drug nacionalni davčni sistem. Priložnosti, ki se davkoplačevalcem ponujajo v tujini, zajemajo nižje davčne stopnje, nižje kontrole in višje subvencije.

Mobilnost davkoplačevalcev je osnova zatekanju v drug nacionalni davčni sistem. Mobilnost pomeni zmožnost, da oseba, ki je zadolžena k plačevanju davka, lahko svoje obdavčljive dohodke prenese na obdavčitev v tujino. V sodobnem svetu informacijska tehnologija omogoča preprost beg dela obdavčljivih dohodkov. Dohodki, ki so najbolj »mobilni«, so dohodki od kapitala, dobički pravnih oseb in dobički s finančnih trgov. Kadar se v rokah prejemnika teh dohodkov zbere zadostna količina obdavčljivih dohodkov, potem je mobilnost dovolj visoka, da osebek zbeži. Beg na tuje povzroča stroške. Stroški transferja in stroški urejanja dokumentov se pojavijo enkratno. Vsako leto znova pa se pojavljajo transakcijski stroški in plačilo davkov v tujini. Če je skupna vsota nižja od davkov na starem terenu, potem bo prišlo do bega na tuje.

Stroški povezani z begom na tuje morajo biti nižji od razlike v plačanih davkih. Pričakovati je, da bo beg na tuje odvisen od višine davčne stopnje doma in davčne stopnje v tujini ter od davčne osnove. Večja kot je davčna osnova, večja bo razlika v plačanih davkih in obratno. Če bi imeli možnost bega v samo eno alternativno davčno območje (državo), potem obstaja davčna osnova, pri kateri je osebek indiferenten med dvema davčnima sistemoma (recimo ji davčna osnova indiference). Zagotovo je davčna osnova delavcev nižja od davčne osnove indiference, kar uvršča delavski razred med nemobilne. Podjetja z visokimi dobički in premožni državljani sodijo med mobilne in svoje davke plačujejo v tujini pri nižjih davčnih stopnjah.

Nasproti davkoplačevalcev stojijo države. Večino svojih prihodkov prejmejo v obliki prejetih davkov. Njihova želja je, da so davčne osnove čim višje in prav tako davčne stopnje. Toda tu prihaja do konfliktnosti z davkoplačevalci. Ti se plačilu davkov upirajo s političnimi protesti, z begom na tuje in z davčnim izmikanjem. Praksa kaže, da so države proti nekaterim davkoplačevalcem nemočne. Še najbolj zvesti davkoplačevalci so redno zaposleni delavci. Ti praktično nimajo možnosti prikrivanja dohodkov. Prikrivajo lahko le dohodke, pridobljene z delom izven delovnega razmerja. Države to dobro vedo in v delavstvu vidijo zanesljive davkoplačevalce.

Na drugi strani imamo podjetja. Sama vodijo lastna knjigovodstva in država je na mnogih področjih nemočna. Davčni svetovalci poskrbijo, da podjetja plačajo minimalne davke. Države so se do nedavnega upirale davčnemu izogibanju podjetij ter načrtovale davčni sistem. Davki, ki so jim pripadali, so jih tudi izterjale. Podjetja se niso uspela v celoti izogniti plačilu davkov, so jih pa minimirala. Možnosti selitve v tuj davčni sistem ni bilo.

Živimo v obdobju globalizacije. Podjetja, ki so dovolj velika, so svoje poslovanje razpršila v svet. Informacijska tehnologija, hiter pretok sredstev in neovirane transakcije dopuščajo podjetjem ne samo dislokacijo proizvodnje, ampak tudi globalno načrtovano plačilo davkov. Multinacionalna podjetja, ki so danes prisotna v mnogih državah, pri optimiranju svojega poslovanja upoštevajo tudi stroške, ki grede državi. Davek je za njih strošek. Vsi izdatki od davkov na dobiček do ekoloških davkov so vključeni v optimizacijo poslovanja. To pomeni, da podjetja dejansko plačajo malo ali nič davkov. Malo ali nič davkov, oziroma čim manj davkov, lahko plačajo le v deželah, kjer so davčne stopnje nizke. Tako je cilj posameznih podjetij poslovanje v državah z ugodnim sistemom obdavčitve.

V interesu držav je, da poberejo čim več davkov. Najtežje se plačilu davkov izognejo delavci, zato so le-ti najboljši davčni zavezanci. Višina plačanih davkov s strani posameznega delavca je odvisna od njegovega dohodka. Delavci z najnižjim dohodkom prejmejo transferje s strani države. Državna blagajna bo od delavcev prejela davke, ki so odvisni od dohodka, in plačevala transferje, ki so prav tako odvisni od delavčevega dohodka. Višina prejetih neto davkov s strani delavcev je:

$$\mathbf{NT_{DEL} = T_{DEL}(\mathbf{dohodek}) - TR_{DEL}(\mathbf{dohodek})}$$

(+)(-)

$$\mathbf{NT_{DEL} = NT_{DEL}(\mathbf{dohodek})}$$

(+)

NT_{DEL} neto davki, ki jih država prejme s strani delavcev
T_{DEL} davki, ki jih država prejme s strani delavcev
TR_{DEL} transferji, ki jih država plača delavcem

Iz enačbe je razvidno, da bodo celotni neto davki in subvencije, plačani s strani delavcev, tem višji, čim višji bo dohodek delavcev. Delavci, ne smemo pozabiti, so zanesljivi davkoplačevalci.

Želja držav je torej, da premorejo čim več zanesljivih davkoplačevalcev. Želja je tudi, da vsak posamezni davkoplačevalec plača čim več davka. Da bi države svoje želje uresničile, morajo delovati v smeri čim večjega števila delavcev in njihovega čim višjega dohodka. Od tu naprej je logika enostavna. Zaposlovalci so podjetja in so glavni ključ, preko katerega države pridejo do davkov. Več zaposlenih, kot sektor podjetij zaposluje in večje dohodke, kot izplačuje, večji bodo s strani delavcev plačani davki. Države morajo delati preko glavnega ključa, podjetij.

Za podjetja smo ugotovili, da bežijo na tuje, kjer so davki nižji, oz. svoje poslovanje razpršijo tako, da bodo posamezne posle opravili tam, kjer so dotični davki najnižji. Dobiček bodo na primer izkazovali na Irskem, okolje pa onesnaževali v Indoneziji. Države, kot prejemniki davkov, se znajdejo v praznini. Podjetja bežijo na tuje in tako se ne le izogibajo plačilu davkov, temveč iz države odnašajo delovna mesta. Države ostanejo brez podjetniških davkov in z okrnjenimi delavskimi dohodki ter, posledično, davki.

Zaradi opisanega morajo države na svoj teritorij pritegniti podjetja, ki bodo zaposlovala delavce in ustvarjala zanesljive davkoplačevalce. Države so zaradi tega pripravljene podjetja oprostiti plačila davkov, oz. znižati davčne stopnje. Vsaka država si torej želi čim več podjetij, pa ne da bi jih obdavčevala, ampak zato, da bi v državi ustvarjala delovna mesta. Število podjetij v svetu je omejeno, zato se morajo države zanje boriti. Med državami je prišlo do konkurence, ki se kaže v vztrajnem nižanju davčnih stopenj za podjetja in nudenju subvencij in olajšav. Prišli smo tako daleč, da si najboljša svetovna podjetja svoje tovarne gradijo z denarjem davkoplačevalcev.

Globalna konkurenca je tako dosegla tudi države kot institucije. Konkurirajo si, da bi na svoja tla privabila čim več podjetij in s tem ustanovila čim več delovnih mest. Delovna mesta dajejo zanesljive davkoplačevalce. Smo v obdobju nižanja podjetniških davčnih stopenj. Proces vodi v smeri, ki si jo želi neoklasična šola, ko naj bi davki ne zavirali gospodarstva. V prihodnje gre pričakovati, da bo davčni sistem v celoti temeljil na obdavčevanju delavcev, podjetja pa bodo davkov prosta. Konkurenca med državami izgleda biti brez konca. Morda bodo v končni fazi davkoplačevalci sami gradili tovarne in jih dajali v last kapitalistom. To se ponekod že dogaja.

Alternativa prenašanju vseh davčnih bremen na delavce je v sodelovanju držav pri oblikovanju enotnih davčnih stopenj in pri določanju skupnih parametrov za podeljevanje subvencij. Na svetovni ravni mora priti do poenotenja davčnih sistemov (The World in

2020, 1997, str. 56). Današnje stanje je zaskrbljujoče, saj prave volje po sodelovanju na davčnem področju ni niti znotraj Evropske unije. Morda bo zaživela neoklasična različica, ko bodo davčne stopnje za podjetja enake nič. Če se bo konkurenca držav zaustavila na tej točki, bo stanje še naprej vzdržno. Večjo skrb povzroča možnost, da bodo države s subvencijami gradile tovarne in jih dajale v last kapitalistom. Druga skrb globalne konkurence med državami pa se tiče ekoloških davkov in omejitev. Tu si države zares ne bi smele konkurirati. Tej tematiki je namenjeno naslednje poglavje.

V 80. letih se svetovna javnost sooči s problemom ekologije. Osveščenost predvsem zahodnega človeka je rodila vrsto organizacij, ki pričnejo z nadaljnjim osveščanjem ter protesti. Glavni cilj protestov je onesnaževanje okolja, uporaba genetike v kmetijstvu, uporaba cele vrste kemičnih proizvodov v kmetijstvu, uničevanje ozonske luknje, itd. Obenem se vrstijo protesti proti izkoriščanju naravnih virov. Voda, zaloge energije, gozdovi so le med najpogosteje omenjenimi viri, katerih uporaba vodi v ekološke krize, v uničevanje ekosistema in ogrožajo živa bitja, vključno s človekom.

Organiziran boj, h kateremu sodijo protesti in osveščanje javnosti, je v 90. letih obrodil sadove. Pritiska milijonov podpisnikov in zagovornikov prijaznega odnosa z naravo vlade zahodnih držav niso mogle obiti. V svojo zakonodajo so uvrstile vrsto zakonov, s katerimi so deloma omejile onesnaževanje. Kljub temu se onesnaževanje nadaljuje. Izgleda, da bo težko doseči višjo stopnjo zaščite narave pri posameznih vladah. Nujen je vse svetovni sporazum. Pogosto se je pri sprejemanju ekoloških odločitev izkazalo, da brez konsenza lobijev ne gre na bolje. V ozadju mnogih odločitev so podjetja, ki imajo interes v sprejemanju ekoloških zakonov. Lep primer je omejitev uporabe osvinčenega bencina. Obvezna vgradnja katalizatorja je izločena odločitev s »figo v žepu«. Pravi ukrep bi bilo omejevanje prometa in vzpodbujanje javnih prevoznih sredstev. Ker to ne prinaša zasebnih dobičkov, število potnikov v javnem prometu upada, kot posledica neprimerne ekonomske politike.

Tudi v prihodnje bo težko pričakovati, da bi lahko sprejeli pomembne ekološke odločitve, ne da bi kapital v njih našel svoje priložnosti. Ekološka pot v bodočnost je vse bolj sofisticirana. Na takšen način se na trg pošiljajo nove in drage rešitve, ki prinašajo podjetjem visoke dobičke. Ekološke rešitve so celo prinašalci razvoja, ki vzdržuje aktualni sistem pri življenju.

Zaščita okolja ne bi smela biti osnovana na dobičkih. Namesto ekološkega koraka naprej, bi morali storiti ekološki korak nazaj in pričeti varčevati z redkimi dobrinami. Energetsko intenzivno proizvodnjo bi morali reorganizirati in jo narediti delovno intenzivno. Na tak način bi se ustvarila nova delovna mesta, ki so v času globalne konkurence resno ogrožena. Zmanjšala bi se emisija ogljikovega dioksida in drugih stranskih učinkov proizvodnje

energije. Obenem bi se zmanjšal učinek tople grede, na katerega ekologi že dolgo opozarjajo, redki viri pa bi se ohranili za bodoče generacije. Na trg bi se vrnili prijaznejši izdelki iz naravnih materialov, katerih življenjska doba je daljša od modernih dobrin, v katere so skrbno vgrajene napake. Produkti z daljšo življenjsko dobo zahtevajo manjše posege v okolje. Reforma, ki bi vzpodbujala energetske varčno proizvodnjo, bi prinesla padec produktivnosti po tržnih merilih, s tem pa prijaznejše naravno in družbeno okolje.

Moderna produkcija hrane je naslednja dejavnost, ki močno škoduje okolju in človeku. Prehrabne potrebe so narasle zlasti v povojni demografski eksploziji. Kmetijstvo, podprto z znanstvenimi metodami, je bilo kos izzivu in v 60. ter 70. letih doseglo neverjeten uspeh. Vedno manjše število kmetov je uspelo nahraniti zahodni svet. Staro kmečko prebivalstvo se je upokojilo ali pa se je deruraliziralo. V 80. letih pridejo na dan prve slabosti napredka. S podeželja se prebivalstvo seli v večja središča, v vaseh in podeželju ostane le starejše prebivalstvo. Pomanjkanje potenciala za ruralni razvoj pripelje do splošnega nazadovanja podeželja. Kmetijstvo zahodnega sveta je z deruralizacijo in s splošnim napredkom postalo popolnoma ekstenzivno. To je privedlo do opustošenja kmetijskih površin, saj je zemlja postala sredstvo kmetov in ne njihov partner. Uporaba umetnih gnojil, namesto tradicionalnih pristopov, je pomembno vplivala k opustošenju zemlje. Ekstenzivna obdelava velikih površin zahteva pridelavo ene same kulture na velikih površinah (Hawks, 2002, str. 12). To je pripeljalo do razvoja bolezni in posledično uporabe pesticidov. Laboratorijska podpora kmetijstvu se ni vršila le v laboratorijih kemične industrije. Na področju biologije prihaja do priprave gensko spremenjenih gojenih rastlin, katerih vzgoja je možna ob znatni uporabi izdelkov kemične industrije. To je na eni strani povečalo količino proizvedene hrane, na drugi pa zmanjšalo njeno kvaliteto in onesnažilo okolje. Tradicionalne sorte se gojijo le še ljubiteljsko, izčrpana narava pa jih vse težje sprejema.

V Evropski skupnosti so se že v začetku 90. let dobro zavedali nastalega problema. Skupna kmetijska in podeželska politika je skrbno zastavljena, a primanjkuje energije za njeno uresničitev. Spremembe so nujne! V kmetijstvo in na podeželje se ljudje morajo vrniti. Davčna in ekonomska politika morata omogočati oživljanje tradicionalnega načina priprave hrane. Na tak način bomo ljudje uživali zdravo hrano, poselitev podeželja bo razbremenila mesta, narava bo oživila, predvsem pa bodo ljudje dobili zaposlitev na mestu, ki jim tradicionalno pripada, to je na zemlji.

Gospodarstvo zahodnega sveta mora stopiti korak nazaj in obuditi obrt ter kmetijstvo. Ustvarila se bodo delovna mesta in obenem izboljšal odnos do okolja. Davčna in ekonomska politika morata voditi v to smer. Del zahodnega prebivalstva je dobro osveščen, neosveščeni del pa naj se medije nauči spremljati racionalno. Korenite izboljšave v kvaliteti

življenja in v odnosu z naravo bodo mogoče šele, ko bomo ljudje osvobojeni pritiska medijev (Haywood, 1997, str. 165-188).

6.2 Tobinov davek

Na finančnih trgih so se z globalizacijo, zopet zaradi liberalizacije finančnih tokov in razvoja informacijske tehnologije, pojavili špekulantje. Ti so s svojo močjo sposobni omajati nacionalna in tudi globalno gospodarstvo. Hote ali nehote lahko v finančno krizo ali recesijo porinejo posamezno državo ter posledično povzročijo verižno reakcijo.

Finančni trgi so danes integrirani. Govorimo lahko o globalnem finančnem trgu, na katerem akterji delujejo iz finančnih centrov. Sredstva nalagajo tja, kjer se najbolj splača. Del sredstev je naloženih vidno, lahko jih večkrat na dan realocirajo. Drugi del je manj mobilni in je naložen za daljši čas. Na podlagi nemobilnega dela si naložbeniki lahko zagotovijo začasni kredit in tako povečajo svojo trenutno likvidnost. S svojo likvidnostjo so s špekulantskimi cilji zmožni onesposobiti nacionalne finančne sisteme. To se je v preteklosti nekajkrat zgodilo. S sredstvi, ki niso popolnoma likvidna, pa nastopajo pri financiranju podjetij v različnih državah. Investitorji so ponavadi naložbeni skladi in banke, med njihovimi upravitelji pa poteka huda konkurenca. Uspeh posameznega upravitelja mora biti vsaj tak kot uspeh večine. Neuspešni so izločeni.

Biti med najboljšimi pomeni zagotovitev preživetja. Upravitelji skladov in bank se zato obnašajo kot čredna bitja in si nikakor ne privoščijo biti outsiderji. Pozorno spremljajo globalno situacijo (ekonomsko-politične-finančne razmere po državah) in reakcije konkurentov. Najboljši med njimi so kot nekakšni vodje, ki s svojimi odločitvami pomembno vplivajo na odločitve ostalih. To je boj za obstanek med najboljšimi. Tako se dogodi, da en sam ali pa skupina investorjev umakne svoja sredstva iz neke države ter jo neizogibno porine v recesijo. Vzrok recesije je posnemanje vseh ostalih, ki so na preži.

Včasih so vlade držav, v gospodarstvo katerih so naložena sredstva, krive za finančne krize. Same vlade sprejemajo odločitve, ki so za finančni kapital grozeče. Ta se umakne iz države gostiteljice na varno, kar povzroči finančno in gospodarsko krizo. Takšno stanje globalnega finančnega trga je državam, ki sodelujejo v igri, odvzelo moč vodenja samostojne ekonomsko-monetarne politike.

Ameriški ekonomist James Tobin je še pred nastopom globalizacije predlagal davek na finančne transakcije. Obdavčeno bi bilo vsakršno prelivanje sredstev preko državnih meja. Na tak način bi postalo špekuliranje na finančnih trgih manj zanimivo. Ob minimalnem

Tobinovem davku bi tudi največje vsote špekulantom ne prinašale dobička. Glaven namen Tobinovega davka bi bil v zasidranju naložb. Investitorji bi s prenehanjem realociranja naložb prenehali groziti vladam gostiteljic naložb, špekulantje ne bi spodjedali nacionalnih finančnih sistemov, bitka za primat med upravljavci skladov pa ne bi povzročala recesije in z njo nezaposlenosti. Če bi bil Tobinov davek dovolj natančno postavljen, bi tudi državna blagajna imela svoje koristi. Po ocenah bi se v svetu letno lahko pobralo 250 milijard dolarjev Tobinovega davka (Daniel, 2002, str. 91).

Za uveljavitev Tobinovega davka bo potreben mednarodni konsenz. Ker bi takšna odločitev držav pomenila vračanje v čas regulacije gospodarstva, bi predvsem pri neoliberalcih našli na hud odpor. Kanadski parlament je leta 1999 izrazil podporo za uveljavitev Tobinovega davka, Francija pa je stopa celo korak naprej in ga namerava uveljaviti. To bo velik korak v smeri stabilizacije mednarodnih financ, čeprav bo začetna stopnja Tobinovega davka enaka 0% (Daniel, 2002, str. 91).

Nakazane ideje za vzpostavitev prijaznejšega sveta in odnosov med osebki spominjajo na korak nazaj. Zagovorniki korakanja naprej se z njimi ne bodo strinjali. Interesi kapitala bodo skozi politiko in medije težili naprej. Zagovarjali bodo liberalizem in vsakršni regulativi, ki ne prinaša dobičkov, ostro nasprotovali. Menim, da se bo politika nekoč morala zoperstaviti pritisku lobijev in pričela z oblikovanjem politike v korist vseh prebivalcev. Zakoni in ukrepi morajo biti usmerjeni proti razkrajanju družbe. Tehnični in dolarski per capita napredek ne smeta ostati edino merilo razvoja.

7. SKLEP

Ugotavljam, da je v zadnjem delu 20. stoletja prišlo do okoliščin, ki so močno spremenile pogoje gospodarjenja. Zapletene administrativne in vodstvene naloge je močno olajšal razvoj informatike. Podjetja so lahko razpršila svoje enote po svetu, njih vodenje je postalo lažje. Procesiranje velikega števila podatkov, s katerimi so v podjetjih težko operirali, je postalo stvar trenutka. Osebnike iz vsega sveta je zblížal Internet. Vodstveni kadri preko Interneta vodijo podrejene, od njih pa prejemajo poročila in odzive. Pretok informacij je trenuten. Tudi strokovnjaki se ga poslužujejo ter organizirajo delovne skupine, katerih člani so dislocirani po svetu. Hitrega prenosa in procesiranja informacij so se najbolj razveselili akterji na finančnih trgih. Brez informacijske podpore bi njihova mobilnost ne bila tako visoka, da v enem dnevu isti kapital večkrat realocirajo. Informacijska revolucija, ki je svet postavila na dlan, je prvi izmed dveh temeljev globalizacije.

Drugi temelj globalizacije je liberalizacija. Odstranitev protekcionističnih ovir je formalen pogoj za sodelovanje. Ideje liberalizma so prišle v vladne ekonomske politike v 80. letih, v času predsedovanja Reagana in Thatcherjeve. Proces globalizacije je stekel takoj po uveljavitvi liberalizma v praksi. V devetdesetih letih, ko je liberalizem dosegel še višjo stopnjo in je bil podprt z informacijsko revolucijo, je globalizacija dosegla nove razsežnosti. Ob svobodnem in neoviranem sodelovanju med osebki prihaja do živahne izmenjave dobrin, med katere sodijo blago, storitve in znanje. Enako velja za pretok kapitala, ki je na ovire najbolj občutljiv.

Bogato mednarodno sodelovanje ni novost. Po odkritju novih plovni poti je svetovna trgovina pričela naraščati. Takrat je informacijsko revolucijo predstavljal napredek v pomorstvu in odkrivanju novih plovni poti. Kolonializem je bil še v marsičem podoben globalizaciji. Od obeh ima korist manjšina svetovnega prebivalstva. V manjšino sodijo lastniki multinacionalnih podjetij, lastniki »Indijskih družb« ter privilegirani. K razlikam v svetovni ponudbi delovne sile, izkoriščanju naravnih virov kot temeljih dobičkov v kolonializmu, moramo v globalizaciji dodati še onesnaževanje narave.

Kolonializem in globalizacija sta si torej v marsičem podobna. Če bi sledili Marxu, bi globalizacijo moral označiti celo kot naslednji stadij kolonializma. Svetovni vojni in spremembe v vrednotah so zavrla mednarodno gospodarsko sodelovanje, ki je danes ponovno oživel. Temelj globalizacije je kolonialistično opustošenje, v katerem so kolonije ostala brez tradicionalne, evlucijske zasnove. Tudi tradicionalni proizvodi kolonij, ob kateri so ljudje živeli stoletja, so bili pozabljeni. Prebivalci kolonij so postali odvisni od

sodelovanja z zahodom in od zatona kolonializma čakajo pred svojimi domovi, da se zahodni človek vrne in ponudi sodelovanje.

Sočasno z globalizacijo se je razcvetelo ameriško gospodarstvo. Razcvet so poimenovali »nova ekonomija«. Pojasnjuje izredne razmere visoke gospodarske rasti, visoke zaposlenosti in nizke inflacije. V ozadju nove ekonomije stoji informacijska revolucija, liberalizem ter deregulacija. Ob novih pogojih gospodarjenja so predvsem velika podjetja izboljšala poslovanje ter povečala tržne vrednosti. Lastniki podjetij, gospodinjstva, so dohodke od naložb uvrstili med ostale dohodke in povečali svojo potrošnjo. Gospodarstvo nove ekonomije temelji na poceni delovni sili, ki je na voljo v nerazvitem svetu in zahodni potrošnji.

Prebivalci razvitih držav so z globalizacijo dobili priložnost, da po sprejemljivih cenah posegajo po proizvodih, proizvedenih na stroškovno najbolj učinkovitih lokacijah. Če bi se ti proizvodi proizvajali samo na zahodu, bi njihove cene bile previsoke. Ponudniki proizvodov sicer uporabljajo vse prijeme maksimiranja dobička (diferenciacija kupcev, diferenciacija proizvodov, omejevanje konkurence) (Petrin, 1997, str. 89). Prebivalci zahodnih držav pa niso samo potrošniki. Na strani dohodkov prejemajo dobičke, v kolikor so svoje prihranke naložili v novo ekonomijo, in plače. Prejemanje dobičkov in priložnost cenejše potrošnje sta za zahodnjake svetli strani globalizacije.

Na drugi strani so bili zahodnjaki kot delavci integrirani v globalni trg delovne sile. Konkurenca na tem trgu pritiska na plače in pogoje dela. Zaposleni so nasproti delodajalcem ostali nemočni, četudi so sindikalno organizirani. Podjetja lahko proizvodnjo kadarkoli realocirajo tja, kjer bodo stroški najnižji.

Z globalizacijo je prišlo do pomembnih sprememb tudi pri vodenju držav. Vlade poskušajo zagotoviti čim višjo zaposlenost in visok življenjski standard. Če so pri tem uspešne bo politika na volitvah požela uspeh. Glavni zaposlovalci ostajajo podjetja. Države, katerih cilj je visoka zaposlenost, morajo biti za podjetja privlačne. Nizki podjetniški davki, subvencije podjetjem, deregulirani trgi dela, uravnotežen proračun ter stabilne finance so za ohranitev in ustvarjanje delovnih mest še kako pomembni. Države morajo zagotoviti navedene pogoje, a s tem izgubljajo teren pri odločanju. Monetarna in davčna politika sta vodeni v prid podjetij, s ciljem zagotavljanja visokega standarda in delovnih mest. Govorimo o državi v pasti, kajti če navedeni pogoji niso zagotovljeni, se podjetja preselijo na tuje. To jim omogoča visoka mobilnost. Toda s tem se izgubijo delovna mesta. Delavci namreč niso dovolj mobilni, da bi se preselili. Kot nezaposleni ali zaposleni pri nižjih plačah ostanejo v državi in ji postanejo breme. Zatorej države njuno potrebujejo podjetja, saj so glavni zaposlovalci. Delovna mesta so za državo še kako pomembna, kajti plače so

najpomembnejši obdavčljivi dohodek. Države dobro vedo, da so v globalnem gospodarstvu delavci najzanesljivejši davkoplačevalci.

Svet beži v smeri povečevanja razlik med bogatimi in revnimi. Da bi do enopetinske družbe ne prišlo, bo potrebno vzpostaviti vse svetovni dialog. Jedro ekonomske politike bo morala postati davčna politika, ki bo skrbela za uravnotežen razvoj. Varčevanje z energijo bo razbremenilo okolje, obenem pa spodbudilo delovno intenziven način produkcije. Zaposlenost se bo povečala, na trg pa se bodo vrnila prijaznejši proizvodi. Kmetijstvo je prav tako potrebno reform. Svojo vlogo iz let demografske eksplozije je opravilo in čas je, da postane okolju prijaznejše in s tem delovno intenzivno. Tudi to je področje davčne politike.

Pritisku podjetij na zniževanje davkov in zoperstavljanje sprejetju ekoloških davkov se je treba upreti z vse svetovnim sodelovanjem na davčnem področju. Vlade držav, sodelujočih v globalnem gospodarstvu, se morajo dogovoriti o enotnih davčnih stopnjah in o enotnih ekoloških davkih. Na tak način se podjetjem ne bo izplačalo izkoriščati svoje mobilnosti, državam se bo povrnila moč, gospodarjenje pa bo postalo človeku in okolju prijaznejše.

LITERATURA

1. Adenil Mathieu: Un prix Nobel en colere contre l'ordre economique mondial. Le Novel Economiste, št. 1200, 17.5.2002, .
2. Baselli Giovanni et al.: Veliki atlas svetovne zgodovine. Ljubljana: DZS, 1999. 268 str.
3. Braudel Fernand: Igre menjave. Ljubljana: Založba ŠKUC, 1989. 324 str.
4. Capitalism defense project. [URL: <http://business.aynrand.org>], 20.8.2001.
5. Daniel Jean-Marc: La Taxation des Flux Financier. Le Nouvel Economiste, št. 1201, str. 91-92.
6. Dutt Amitava Krishna: Thirwall's Law and Uneven Development. Journal of Postkeynesian economics, vol. 24, št. 3. New york: M.E. Sharpe, 2002. Str. 348-502.
7. Foreman – Peck: Historical Foundations of Globalization. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc., 1998. 820 str.
8. Gentle Christopher J.S.: After Liberalisation. London: Macmillan, 1996. 139 str.
9. Harenberg Bodo: Kronika človeštva. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996. 1147 str.
10. Hawks Nigel: Gensko spremenjena hrana. Radovljica: Didakta, 2002. 32 str.
11. Haywood Trevor: Info – bogataši - info – reveži: Dostop in izmenjava v Globalni informacijski družbi. Maribor: Institut informacijskih znanosti, 1997. 300 str.
12. Holcberg David: Are the Media Giving You the Whole Story on Global Warming? [URL: <http://aynrand.org/medialink/globalwarming.shtml>], 27.8.2001.
13. Leksikon Cankarjeve založbe. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1994. 1216 str.
14. Locke Edwin A.: Anti-Globalization: The Left's Violent Assault on Global Prosperity. [URL: <http://www.aynrand.org/medialink/antiglobalization.shtml>], 10.5.2002.
15. Martin Hans-Peter, Schumann Harald: Pasti globalizacije. Ljubljana: Co Libri, 1997. 250 str.
16. Marx Karl, Engels Friderich: Izbrana dela. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979. 596 str.
17. Nordstrom Kjell, Ridderstrale Jonas: Ta nori posel. Ljubljana: GV založba, 2001. 256 str.
18. People' Global Action. [URL: <http://www.nadire.org/nadir/initiativ/agp/cocha/cocha.htm#pga>], 20.5.2002.
19. Petrin Tea et al.: Organizacija in struktura trga. 1. del. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1997. 109 str.
20. Skene Christopher: The Impact of External Constraints on Labour Rights. The International Journal of Human Resource Management, vol. 13, št. 3, London: Routledge Journals, 2002, str. 484-500.
21. Soros George: Kriza globalnega kapitalizma. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1999. 251 str.

22. Stiglitz Joseph: A Boost That Goes Nowhere.
[URL: <http://www.zmag.org/econboost.htm>], 13.5.2002.
23. Svetličič Marjan, Singer H. W: The World Economy. London: Macmillan, 1996. 254 str.
24. The Economist: Capitalism and its Troubles, pril. 28 str., 18.5.2002.
25. The World in 2020. Pariz: OECD, 1997. 141 str.
26. Trampuž Aco: Država, ekonomija in globalizacija. Ljubljana: [A. Trampuž], 2000. 44 str.
27. Wallerstein Immanuel: Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved. Ljubljana: Založba, 1999. 155 str.
28. Warner Malcom: Globalization, Labour Markets and Human Resources in Asia Pacific Economies. The International Journal of Human Resource Management, vol. 13, št. 3, London: Routledge Journals, 2002, str. 384-398.
29. Woods Ngaire: The Political Economy of Globalisation. London: Macmillan, 2000. 230 str.

VIRI

1. Antiglobalizacijsko gibanje.
[URL: http://www.ljudmila.org/globala/arhiv/sto/index.shtml?08.05.99_antiglobalizacijsko_gibanje.htm], 8.5.1999.
2. Kovač Bogomir: Globalizacija ali nova svetovna ureditev kapitalizma XXI. stoletja. Napotek za izdelavo seminarske naloge. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 4 str.
3. Kumar Andrej: Ekonomika Evrope - prosojnice, III. del. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 33 str.
4. Norčič Oto: Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1994. 322 str.
5. Perrot Anne: Les Nouvelles Theories du Marche du Travail. Paris: La Decouverte, 1992. 123 str.
6. World Trade Organization.
[URL: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr00_e.htm], 20.5.2002.